

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Кафедра правознавства

Л. І. Купчення

ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

**Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення
навчальної дисципліни
студентами спеціальності 081 »Право«**

Полтава 2016

Укладач: Купчення Л.І., к.ю.н., доцент кафедри правознавства Вищого навчального закладу Укоопспілки “Полтавський університет економіки і торгівлі”.

Рецензенти:

Осташова В.О. – к. ю. н., доцент, доцент кафедри бізнес-адміністрування та права Полтавської державної аграрної академії;

Прогляда І.О. – к. ю. н., помічник судді апеляційного суду Полтавської області.

Обговорено та схвалено на засіданні кафедри
правознавства
протокол № 8 від 24 березня 2016 р.,
Зав. кафедри
_____ проф. Лаврик Г. В.

УЗГОДЖЕНО

Начальник науково-методичного центру
управління якістю діяльності
«__» _____ 2016 р.

_____ доц. Огуй Н. І.

УЗГОДЖЕНО

Директор науково-навчального центру
«__» _____ 2016 р.
_____ доц. Герман Н.В.

© Купчення Л.І., 2016 р.

© ПУЕТ, 2016 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Програма навчальної дисципліни	7
Тематичний план навчальної дисципліни	17
Методичні рекомендації до самостійного вивчення навчальної дисципліни	19
Модуль 1. Загальні положення природоресурсного права	19
Тема 1. Поняття природоресурсного права.....	19
Тема 2. Джерела природоресурсного права	23
Тема 3. Право власності на природні ресурси	27
Тема 4. Право природокористування та його основні види	30
Тема 5. Правове забезпечення управління у галузі природокористування.....	33
Тема 6. Юридична відповідальність у галузі екології.	36
Модуль 2. Правове регулювання використання природних ресурсів.....	39
Тема 7. Правове регулювання використання земельних ресурсів.....	39
Тема 8. Правові регулювання використання надр.....	43
Тема 9. Правовий режим використання вод	47
Тема 10. Правове регулювання використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу.....	50
Тема 11. Правове регулювання використання лісів	54
Тема 12. Правовий режим використання рослинного світу	58

Тема 13. Правові засади використання тваринного світу.....	61
Тема 14. Правовий режим використання природно-заповідного фонду	64
Тема 15. Правове регулювання використання курортних, лікувально-оздоровчих і рекреаційних зон	67
Тема 16. Правовий режим використання нематеріалізованих природних ресурсів, їх компонентів та природних ресурсів забруднених територій	71
Індивідуальні завдання (навчально-дослідні проекти) для самостійної роботи студентів та методичні рекомендації до їх виконання	76
Перелік питань для підготовки до поточного контролю	82
Перелік питань для підготовки до підсумкового контролю.....	86
Порядок і критерії оцінювання знань студентів	90
Термінологічний словник	101
Список джерел, основної використаної та рекомендованої для поглибленого вивчення курсу літератури	105

ВСТУП

У сучасному світі раціональне та ефективне використання природних ресурсів, а також їх охорона та відтворення відіграє стратегічне значення, оскільки людство використовує більше природних ресурсів, ніж природа може відновити, тому неналежна правова регламентація використання природних ресурсів загрожує існуванню людства загалом, розв'язання численних проблем у цій царині потребує консолідації зусиль усього світового співтовариства. Навчальна дисципліна «Природоресурсне право» спрямована на формування у студентів системи знань щодо правової регламентації використання природних ресурсів через ознайомлення з базовими поняттями природоресурсного права, аналіз нормативно-правового регулювання природоресурсних правовідносин, дослідження конкретних проблем нераціонального та неефективного використання природних ресурсів та правових шляхів їх вирішення.

Метою вивчення навчальної дисципліни є засвоєння найважливіших положень природоресурсного права України, формування правової свідомості та правової культури у цій сфері.

Завданнями навчальної дисципліни є:

- засвоєння основних понять природоресурсного права;
- формування уявлення про структуру природоресурсних правовідносин;
- з'ясування особливостей предмета природоресурсного права та методів правового регулювання;
- ознайомлення з найважливішими правовими джерелами природоресурсного права;
- формування вмінь і навичок самостійного пошуку необхідних нормативно-правових актів та правильного їх використання під час вирішення ситуаційних завдань.

Студенти повинні знати:

- визначення понять і категорій, що характеризують базові елементи механізму правового регулювання природоресурсних правовідносин;
- ідентифікуючі ознаки комплексної галузі природоресурсного права (предмет і метод правового регулювання, принципи та система галузі);
- основні принципи регулювання відносин у сфері природокористування;
- специфіку права власності на природні ресурси та права природокористування;
- особливості правового режиму окремих природних об'єктів;
- назви, структуру та зміст найважливіших законодавчих актів України у сфері природокористування;

– види юридичної відповідальності за порушення норм природоресурсного законодавства.

Студенти повинні вміти:

- характеризувати сутність природоресурсних відносин, їх ознаки, особливості правового регулювання;
- аналізувати і тлумачити чинне природоресурсне законодавство;
- застосовувати правові норми до конкретних фактичних обставин;
- орієнтуватися в основних тенденціях удосконалення й розвитку природоресурсного законодавства та боротьби з правопорушеннями у сфері природокористування.

Предметом навчальної дисципліни «Природоресурсне право» є врегульовані нормами природоресурсного права суспільні відносини, які складаються в процесі використання об'єктів енергетики, землі, вод, лісів, корисних копалин, інших природних ресурсів; здійснення права власності на об'єкти природних ресурсів, їх приватизація; реалізації норм природоресурсного права.

Місце навчальної дисципліни в навчальному процесі. Програмою передбачено формування понятійного апарату з дисципліни на інтеграційній основі. Міждисциплінарні зв'язки визначаються комплексним характером навчальної дисципліни, що тісно пов'язана з низкою навчальних дисциплін (правознавство, теорія держави і права, екологічне, міжнародне, конституційне, цивільне, адміністративне, кримінальне право тощо), знання змісту яких є необхідним для розуміння та кращого засвоєння принципів і норм національної системи права. Окрім цього, набуття студентами знань з «Природоресурсного права» сприятиме якіснішому засвоєнню ними неюридичних дисциплін, передбачених навчальними планами, оскільки дає основу для розуміння правового механізму регулювання суспільних відносин.

Робоча навчальна програма складена відповідно до навчальної програми дисципліни «Природоресурсне право», затвердженої Вченою радою ПУЕТ 23.03.2016 р. (протокол № 3).

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРИРОДОРЕСУРСНОГО ПРАВА

Тема 1. Поняття природоресурсного права.

Взаємодія суспільства й природи – об'єктивна передумова становлення природоресурсного права.

Розвиток природоресурсного права України як комплексної галузі права. Наука природоресурсного права та її становлення в Україні. Природоресурсне право як навчальна дисципліна.

Поняття природоресурсного права як галузі права. Предмет природоресурсного права. Методи правового регулювання природоресурсних відносин. Принципи природоресурсного права України.

Місце природоресурсного права в системі права України та його співвідношення з екологічним та іншими галузями права. Система природоресурсного права.

Тема 2. Джерела природоресурсного права.

Розвиток природоресурсного права до 1917 р. Особливості формування природоресурсного права у період 1917 – 1938 р.р. Розвиток природоресурсного права у 1938 – 1990 р.р. Сучасний період розвитку природоресурсного права.

Поняття, система та особливості джерел природоресурсного права. Природоресурсне законодавство. Кодифікація нормативно-правових актів з природокористування. Спеціальні закони як джерела природоресурсного права. Місце підзаконних нормативно-правових актів у регулюванні природоресурсних правовідносин. Нормативно-правові акти місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в галузі природокористування. Міжнародно-правові норми у системі джерел природоресурсного права.

Конституція України як джерело природоресурсного права. Поресурсове законодавство: поняття та система.

Актуальні питання розвитку природоресурсного законодавства України.

Тема 3. Право власності на природні ресурси

Поняття права власності на природні ресурси та його ознаки. Форми власності на природні ресурси в Україні, їхнє законодавче закріплення.

Конституційні засади права власності на природні ресурси. Право власності на природні об'єкти та ресурси у поресурсовому законодавстві.

Зміст права власності на природні ресурси. Суб'єкти права власності на природні ресурси. Об'єкти права власності на природні ресурси. Загальна характеристика окремих об'єктів права власності на природні ресурси, таких як земля, надра, води, ліси, рослинний і тваринний світ, атмосферне повітря, природно-заповідний фонд.

Підстави та порядок виникнення права власності на природні ресурси. Підстави та порядок припинення права власності на природні ресурси.

Права та обов'язки власників природних ресурсів. Гарантії права власності на природні ресурси. Способи захисту й охорони права власності на природні об'єкти та ресурси.

Тема 4. Право природокористування та його основні види

Поняття природокористування та права природокористування. Принципи права природокористування. Об'єкти права природокористування. Суб'єкти права природокористування. Зміст права природокористування. Права й обов'язки природокористувачів.

Основні види природокористування та їх законодавче закріплення. Загальне природокористування. Спеціальне природокористування.

Особливості використання природних ресурсів на умовах оренди. Права й обов'язки суб'єктів орендних правовідносин.

Підстави і порядок виникнення права природокористування. Підстави та порядок припинення права природокористування.

Охорона, форми та способи захисту права природокористування.

Тема 5. Правове забезпечення управління у галузі природокористування

Поняття та зміст управління в галузі екології. Принципи державного управління в галузі природокористування. Методи державного управління у галузі природокористування.

Функції державного управління в галузі природокористування. Участь України в системі міжнародного природоохоронного співробітництва.

Система і компетенція органів управління природокористуванням в Україні. Органи загального державного управління та місцевого самоврядування в галузі природокористування. Органи державного управління природокористуванням спеціальної компетенції.

Міністерство екології та природних ресурсів України. Державні агентства, державні служби й державні інспекції як центральні органи

державної виконавчої влади в галузі природокористування. Місцеві органи державної виконавчої влади в галузі природокористування.

Компетенція органів місцевого самоврядування в галузі природокористування.

Правові питання участі громадськості в управлінні природокористуванням.

Правові засади ведення державних природоресурсних кадастрів, Червоної і Зеленої книг України.

Тема 6. Юридична відповідальність у галузі природокористування

Поняття та функції відповідальності за порушення природоресурсного законодавства.

Поняття природоресурсного правопорушення, його ознаки. Склад природоресурсного правопорушення.

Види правопорушень у галузі природокористування, їх класифікація в залежності від предмету і об'єкту посягання, у відповідності до інститутів і галузей природоресурсного законодавства, за ступенем екологічної небезпеки і заходів державно-правового примусу.

Види юридичної відповідальності за правопорушення у галузі природокористування. Кримінальна відповідальність за правопорушення у галузі природокористування та види кримінальних покарань, що застосовуються. Адміністративна відповідальність і види адміністративно-правових стягнень за правопорушення у галузі природокористування. Цивільно-правова відповідальність за порушення природоресурсного законодавства, умови її настання, методи (способи) обчислення майнової шкоди, порядок відшкодування.

Заходи реагування на правопорушення у галузі природокористування.

МОДУЛЬ II. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Тема 7. Правове регулювання використання земельних ресурсів

Земельні відносини у контексті сучасної земельної реформи. Поняття правового режиму використання земель. Земля як об'єкт правового регулювання, використання. Склад земельного фонду України та правовий режим цільового використання земель.

Державне управління в галузі земельних відносин. Система органів управління в галузі земельних відносин. Державна служба з питань геодезії,

картографії та кадастру. Поняття та значення землеустрою. Землевпорядні дії. Принципи землеустрою. Система землеустрою. Система землевпорядних органів. Суб'єкти землеустрою. Об'єкти землеустрою. Землевпорядний процес.

Поняття і зміст права власності на землю. Особливості права власності на землю. Правові форми власності на землю. Суб'єкти права власності на землю. Право власності на землю громадян. Право власності на землю юридичних осіб. Право власності на землю територіальних громад. Право власності на землю держави. Право власності на землю іноземних держав. Спільна сумісна та спільна часткова власність на землю. Права власників земельних ділянок. Обов'язки власників земельних ділянок. Виникнення, зміна та припинення права власності на землю. Сутність самозахисту порушених прав власності.

Право землекористування. Суб'єкти та правові форми землекористування. Оренда землі. Права землекористувачів. Обов'язки землекористувачів. Підстави припинення землекористування. Порядок звернення до правоохоронних органів за захистом права землекористування. Судовий захист права власності на землю. Право користування чужою земельною ділянкою. Сервітут, його ознаки, види, підстави виникнення та припинення. Емфітевзис. Суперфіцій. Поняття добросусідства та його зміст.

Відповідальність за порушення земельного законодавства. Земельне правопорушення як підстава юридичної відповідальності. Поняття юридичної відповідальності за земельні правопорушення. Кримінальна та адміністративна відповідальність за порушення земельного законодавства. Цивільно-правова відповідальність за порушення земельного законодавства. Умови та порядок вирішення земельних спорів.

Тема 8. Правове регулювання використання надр

Загальні проблеми охорони та використання надр в Україні. Визначення надр як природного об'єкта. Особливості правовідносин з геологічного вивчення, розвідки та використання надр. Правові засади ведення кадастру родовищ корисних копалин.

Законодавство України про надра. Кодекс України про надра.

Особливості управління в галузі використання надр. Система органів управління. Положення про Державну службу геології та надр України. Організаційно-правові форми контролю за додержанням законодавства в галузі використання надр. Компетенція органів управління щодо розпорядження надрами. Умови і порядок надання надр у користування. Право власності на надра. Суб'єкти та об'єкти права власності на надра. Зміст права власності на надра. Правові форми і методи захисту права власності на надра.

Право користування надрами, його характеристика та види. Правове регулювання природоресурсного вивчення надр. Використання надр для видобування корисних копалин. Правове забезпечення використання надр, не пов'язане з їх видобуванням. Правові засади видобування корисних копалин місцевого значення. Суб'єкти, об'єкти та зміст права користування надрами. Права та обов'язки надрокористувачів.

Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері використання надр. Особливості відшкодування шкоди, заподіяної порушенням законодавства про надра. Порушення законодавства про надра як підстава адміністративної і кримінальної відповідальності. Особливості розгляду спорів у галузі використання надр.

Тема 9. Правовий режим використання вод

Актуальні проблеми використання вод в Україні.

Води як об'єкт правового регулювання використання. Склад водного фонду.

Правовий режим використання вод в Україні. Водне законодавство України. Водний кодекс України.

Управління й контроль в галузі використання вод. Функції управління, його види (загальне, спеціальне; державне, громадське). Державний облік вод. Державний водний кадастр. Облік і ведення державного кадастру. Державний моніторинг вод. Стандартизація і нормування в галузі використання вод. Правове забезпечення розподілу і перерозподілу водних ресурсів.

Особливості застосування спеціальних законодавчих вимог до використання водних ресурсів.

Право власності на води. Суб'єкти, об'єкти, підстави виникнення, зміни і припинення права власності на води.

Поняття та види права водокористування, зміни і припинення права водокористування. Загальне та спеціальне водокористування. Особливості спеціального водокористування для потреб окремих галузей економіки України. Поняття, об'єкти та суб'єкти права водокористування. Права та обов'язки водокористувачів. Особливості права користування водними об'єктами (їх частинами) на умовах оренди.

Види і засоби контролю за використанням вод та відтворенням водних ресурсів. Вирішення спорів з питань використання вод.

Відповідальність за порушення водного законодавства: поняття, підстави й порядок притягнення. Адміністративна, кримінальна відповідальність за шкоду, заподіяну порушенням водного законодавства.

Тема 10. Правове регулювання використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу

Визначення виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу та права на їх природні ресурси.

Особливості правового статусу континентального шельфу України. Використання рибних та інших природних ресурсів виключної (морської) економічної зони. Поняття аквакультури. Охорона суверенних прав України у її виключній (морській) економічній зоні.

Юридична відповідальність за порушення вимог законодавства про виключну (морську) економічну зону. Кримінальна та адміністративна відповідальність за порушення законодавства у галузі використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України. Цивільно-правова відповідальність за порушення законодавства у галузі використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України. Умови та порядок вирішення спорів у галузі використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України.

Міжнародне співробітництво у галузі використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу держави. Правова допомога міжнародної спільноти у сфері захисту природних об'єктів та ресурсів виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України.

Тема 11. Правове регулювання використання лісів

Актуальні проблеми використання лісових ресурсів в Україні.

Ліс як об'єкт правового регулювання використання. Поняття лісового фонду України та лісових ресурсів.

Поняття, предмет, принципи і система лісового права. Джерела лісового права. Лісовий кодекс України.

Особливості державного управління у сфері лісових відносин. Особливості, функції та види управління в галузі використання лісів. Загальний державний, спеціальний і громадський контроль за використанням лісів. Організація та ведення лісового господарства. Правове регулювання лісовпорядкування. Ведення державного обліку лісів і державного лісового кадастру. Правові форми розподілу і перерозподілу лісів.

Право власності на ліс. Особливості суб'єктивного та об'єктивного складу права власності на ліс. Захист права власності на ліс.

Право лісокористування: поняття, суб'єкти. Види лісокористування, класифікація за підставами виникнення, за цільовим призначенням, за правовою формою. Особливості постійного і тимчасового лісокористування. Лісові сервітути. Права і обов'язки лісокористувачів. Правове регулювання заготівлі деревини, живиці, другорядних лісових матеріалів. Право побічного лісокористування. Підстави припинення права на спеціальне використання лісових ресурсів та земельних ділянок лісового фонду.

Вирішення спорів у галузі використання лісів. Відповідальність за порушення лісового законодавства: види, підстави і порядок притягнення. Майнова відповідальність за шкоду, заподіяну порушенням лісового законодавства. Особливості майнової (таксової) відповідальності за шкоду, заподіяну рослинам (лісовим), занесеним до Червоної книги України. Порушення лісового законодавства як підстава для адміністративної та кримінальної відповідальності.

Тема 12. Правовий режим використання рослинного світу

Актуальні проблеми правового регулювання використання рослинного світу в Україні. Рослинний світ як об'єкт правового регулювання. Види природних рослинних ресурсів. Природні рослинні ресурси загальнодержавного і місцевого значення. Співвідношення понять «ліс» і «рослинний світ».

Загальна характеристика законодавства України про рослинний світ. Завдання законодавства України про рослинний світ. Міжнародні нормативно-правові документи в системі законодавства про рослинний світ. Закон України «Про рослинний світ». Червона книга України. Зелена книга України. Підзаконні нормативно-правові акти у сфері використання рослинного світу.

Державне регулювання режиму рослинного світу. Порядок ведення державного обліку і кадастру рослинного світу. Інструкція про порядок установлення нормативів спеціального використання природних рослинних ресурсів.

Правові форми та види використання природних рослинних ресурсів. Загальне та спеціальне використання об'єктів рослинного світу. Права й обов'язки користувачів об'єктами рослинного світу.

Юридична відповідальність за правопорушення у сфері використання об'єктів рослинного світу. Притягнення до дисциплінарної відповідальності. Підстави застосування адміністративної та кримінальної відповідальності. Особливості цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану об'єктам рослинного світу.

Тема 13. Правові засади використання тваринного світу

Актуальні проблеми правового регулювання використання тваринного світу в Україні.

Тваринний світ як об'єкт права власності та права користування. Об'єкти тваринного світу.

Загальна характеристика законодавства про тваринний світ. Закон України «Про тваринний світ». Закон України «Про Червону книгу України».

Особливості управління в галузі використання тваринного світу. Функції управління, повноваження органів і посадових осіб системи управління, контролю й охорони. Види контролю в галузі використання тваринного світу. Правові засади здійснення моніторингу і контролю за додержанням законодавства про тваринний світ. Державний облік ведення кадастру тваринного світу, Червоної книги України. Правові форми розподілу і перерозподілу тваринного світу.

Право власності на тваринний світ. Суб'єкти та об'єкти права власності на тваринний світ.

Право користування об'єктами тваринного світу, його форми та види. Зміст права використання тваринного світу. Права і обов'язки користувачів. Підстави та умови припинення права використання тваринного світу.

Основні види використання тваринного світу. Правове регулювання ведення мисливського господарства та здійснення полювання. Правове регулювання здійснення промислового рибальства. Правове регулювання здійснення любительського та спортивного рибальства.

Особливості й порядок міжнародної торгівлі об'єктами тваринного світу, що перебувають під загрозою зникнення.

Відповідальність за порушення законодавства в галузі використання тваринного світу: поняття, ознаки, підстави настання, види, порядок притягнення.

Особливості майнової (таксової) відповідальності за шкоду, заподіяну знищенням і незаконним добуванням диких звірів і птахів, занесених до Червоної книги України.

Порушення законодавства в галузі використання тваринного світу як підстава притягнення до адміністративної і кримінальної відповідальності.

Тема 14. Правовий режим використання природно-заповідного фонду

Природно-заповідний фонд України. Законодавство України про природно-заповідний фонд.

Поняття та класифікація територій і об'єктів природно-заповідного фонду України. Порядок створення й оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Загальна характеристика правового режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Правовий режим природних заповідників, біосферних заповідників і національних природних парків. Особливості правового режиму ландшафтних парків, заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ. Особливості правового режиму ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків і парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Правовий режим охоронних зон природно-заповідного фонду.

Форми власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду та особливості правового режиму їхніх земель. Припинення права власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду.

Правовий режим та особливості використання природно-заповідного фонду для наукових досліджень та в освітніх цілях. Особливості державного управління в галузі використання природно-заповідного фонду. Функції управління в галузі використання природно-заповідного фонду. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду і контроль за режимом їх використання.

Правопорушення в галузі використання природно-заповідного фонду як підстава для юридичної відповідальності. Майнова (таксова) відповідальність за порушення законодавства про природно-заповідний фонд. Порушення законодавства про природно-заповідний фонд як підстава для адміністративної і кримінальної відповідальності.

Тема 15. Правове регулювання використання курортних, лікувально-оздоровчих і рекреаційних зон

Поняття та види природних лікувальних ресурсів та комплексів. Правовий режим використання курортних, лікувально-оздоровчих зон і курортів. Поняття рекреаційних зон, їх види, склад, порядок утворення. Особливості управління в галузі використання рекреаційних зон.

Правовий режим використання природних ресурсів курортів. Правовий режим використання природних ресурсів округів санітарної охорони курортів. Правовий режим використання природних ресурсів у лікувально-оздоровчих місцевостях.

Поняття та види правових режимів природних рекреаційних ресурсів. Правове регулювання сільського зеленого туризму. Особливості правового режиму використання природних ресурсів вільних економічних зон туристсько-рекреаційного типу

Особливості державного управління й контролю в галузі використання курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних зон.

Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері використання курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних зон.

Тема 16. Правовий режим використання нематеріалізованих природних ресурсів, їх компонентів та природних ресурсів забруднених територій

Атмосферне повітря як об'єкт правового регулювання використання: специфіка, сучасний стан й актуальні проблеми. Законодавство України про охорону атмосферного повітря. Стандартизація і нормування в галузі охорони атмосферного повітря. Державний облік. Здійснення контролю й моніторингу.

Правове регулювання використання атмосферного повітря. Суб'єкти, об'єкти та зміст права використання атмосферного повітря. Економічно-правові заходи щодо забезпечення ефективного використання атмосферного повітря.

Відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря: поняття, підстави й процедура притягнення. Особливості майнової відповідальності за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону атмосферного повітря. Особливості адміністративної та кримінальної відповідальності у галузі охорони атмосферного повітря.

Кліматичний ресурс та озоновий шар як об'єкти правової охорони. Правові питання використання простору. Особливості правового регулювання використання альтернативних джерел енергії. Правове регулювання використання радіочастотного ресурсу. Поняття екологічно уражених об'єктів та забруднених територій. Правовий режим використання природних ресурсів зон надзвичайних екологічних ситуацій, природних ресурсів зони екологічного лиха, природних ресурсів в умовах надзвичайного стану, природних ресурсів карантинної території.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО»
 для студентів денної форми навчання
 спеціальності 081 «Право»

№ п/п	Назва модулів, тем дисципліни	Кількість годин за видами занять					
		разом	аудиторні заняття			позааудиторна робота	
			лекції	семінарські заняття	практичні заняття	самостійна робота	Індивідуально- консультатив- на робота

1	2	3	4	5	6	7	8
Модуль I. Загальні положення природоресурсного права							
1.	Поняття природоресурсного права	8	2	2	-	4	-
2.	Джерела природоресурсного права	7	2	-	-	5	-
3.	Право власності на природні ресурси	8	2	2	-	4	-
4.	Право природокористування та його основні види	8	2	2	-	4	-
5.	Правове забезпечення управління у галузі природокористування	7		2	-	5	-
6.	Юридична відповідальність у галузі природокористування	7		2	-	5	-
	Разом	45	8	10	-	27	-
Модуль II. Правове регулювання використання природних ресурсів							
7.	Правове регулювання використання земельних ресурсів	5	2	2	-	1	-
8.	Правове регулювання	4		2	-	2	-

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>
	використання надр						
9.	Правовий режим використання вод	5	2	2	-	1	-
10.	Правове регулювання використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу	4		2		2	-
11.	Правове регулювання використання лісів	5	2	2	-	1	-
12.	Правовий режим використання рослинного світу	4		2	-	2	-
13.	Правові засади використання тваринного світу	5	2	2	-	1	-
14.	Правовий режим використання природно-заповідного фонду	5	2	2	-	1	-
15.	Правове регулювання використання курортних, лікувально-оздоровчих і рекреаційних зон	4		2	-	2	-
16.	Правовий режим використання нематеріалізованих природних ресурсів, їх компонентів та природних ресурсів забруднених територій	4		2	-	2	-
	Разом	45	10	20	-	15	-
	<i>Разом із навчальної дисципліни</i>	<i>90</i>	<i>18</i>	<i>30</i>	<i>-</i>	<i>42</i>	<i>-</i>

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРИРОДОРЕСУРСНОГО ПРАВА

Тема 1. Поняття природоресурсного права.

Основні терміни та поняття: природоресурсне право, предмет природоресурсного права, методи регулювання в природоресурсному праві, функції природоресурсного права, принципи природоресурсного права, система природоресурсного права

Перша тема є вступною до вивчення навчальної дисципліни «Природоресурсне право». Слід звернути увагу на неоднозначне ставлення науковців до визначення природоресурсного права як комплексної галузі права чи правового інституту екологічного права. Більшість із них вважає, що природоресурсне право є комплексною галуззю права, про що свідчить наявність у нього комплексного предмету та спільних з іншими галузями права методів правового регулювання. Дехто із науковців ототожнює екологічне та природоресурсне (чи природоресурсове) право, оскільки останнє стало у свій час підґрунтям для формування екологічного права як самостійної галузі права України.

На цей час природоресурсне право найбільше пов'язане з екологічним правом, адже охорона навколишнього природного середовища відбувається в процесі використання людиною природних ресурсів. Разом з тим, якщо природоресурсне право врегульовує відносини щодо використання різноманітних природних ресурсів, то екологічне право – охорону та відновлення цих ресурсів.

Таким чином, природоресурсне право – це сукупність правових норм, що регулюють відносини з користування природними ресурсами з метою забезпечення раціонального та ефективного їх використання, а також відтворення, охорони природних ресурсів, гарантування екологічної безпеки у процесі природокористування.

Оскільки будь-яка галузь права характеризується своїм предметом та методами правового регулювання, далі необхідно уточнити ці категорії.

Так, предметом природоресурсного права як комплексної галузі права є відносини, які складаються між суб'єктами з приводу приналежності, використання, відтворення природних об'єктів з метою задоволення екологічних та інших інтересів та потреб.

Фактично предметом природоресурсного права є правовідносини, яким притаманні такі особливості: 1) існують лише при наявності природних об'єктів без їх відриву від єдиного природного середовища (без вилучення з екосистеми); 2) на їх зміст впливають природні закони; 3) суб'єкти природоресурсних відносин зобов'язані дотримуватися екологічних стандартів, нормативів і вимог; 4) правовий режим природоресурсних відносин містить значну кількість імперативних вимог.

Щодо методу регулювання природоресурсних відносин, то він базується на поєднанні імперативних та диспозитивних способів та прийомів впливу норм природоресурсного законодавства на суб'єктів таких відносин.

Слід мати на увазі, що є суттєва різниця між методом природоресурсного права як галузі права та як науки.

Метод галузі природоресурсного права – це спосіб регулювання відповідних відносин, який є адекватним суті цих відносин і обумовлюється багатогранністю предмету природоресурсного права. В природоресурсному праві переважає диспозитивний метод (щодо права власності та використання природних ресурсів), поряд з ним використовується імперативний метод правового регулювання.

Метод науки природоресурсного права – це сукупність загальних (наприклад, діалектичний) та спеціально-правових (порівняльно-правовий, формально-юридичний) методів пізнання.

Досліджуючи питання принципів природоресурсного права слід врахувати, що це основоположні ідеї, що висловлені в законі (або впливають з нього), відповідно до яких здійснюється регулювання відповідних відносин. Основними принципами природоресурсного права України є: правового закріплення приналежності природних ресурсів конкретним суб'єктам права для їх використання з метою задоволення екологічних, майнових та інших інтересів у межах законодавства; правового забезпечення раціонального й ефективного використання природних ресурсів; правового забезпечення цільового використання природних об'єктів; правового забезпечення стимулювання власників і користувачів природних об'єктів щодо належного використання природних ресурсів, їх відтворення та охорони; правового забезпечення стабільного (тривалого) використання природних ресурсів; правового забезпечення комплексного підходу до використання й відтворення природних ресурсів тощо.

При вивченні функцій природоресурсного права необхідно відштовхуватись від визначення їх як основних напрямів правового регулювання відносин щодо приналежності, використання, відтворення природних об'єктів з метою задоволення екологічних та інших інтересів та потреб.

Зверніть увагу, що природоресурсне право розуміється не лише як сукупність правових норм, але і як навчальна дисципліна.

Так, природоресурсне право – це навчальна дисципліна, яка вивчається у вищих

навчальних закладах і передбачає засвоєння основ правового регулювання відносин у сфері природокористування.

Таким чином, терміном «природоресурсне право» охоплюються взаємопов'язані, але не тотожні поняття. Природоресурсне право слід розглядати як галузь права і навчальну дисципліну. Виходячи з цього й систему природоресурсного права необхідно розглядати в кількох аспектах.

Система галузі природоресурсного права України – це структура галузі права, що включає норми, інститути, підгалузі.

Система навчальної дисципліни природоресурсного права містить загальну та особливу частини.

Природоресурсне право як система норм регулює комплекс різноманітних суспільних відносин, що складаються щодо приналежності, використання, відтворення природних ресурсів з метою задоволення екологічних та інших інтересів і потреб. Система галузі природоресурсного права включає:

- 1) правові норми (наприклад, зобов'язання використовувати земельну ділянку за цільовим призначенням). Правові норми містяться, в основному, у нормативно-правових актах. Разом з тим правові звичаї, правові прецеденти та нормативно-правові договори також є джерелами природоресурсного права України;
- 2) правові інститути (право користування землями тощо). Правові інститути включають у себе субінститути, наприклад право користування землями сільськогосподарського призначення, землями водного фонду;
- 3) підгалузі природоресурсного права (земельне, водне, гірниче, фауністичне, флористичне, атмосфероповітряне, природозаповідне право).

Система навчальної дисципліни «Природоресурсне право» включає:

- 1) загальну частину(теоретичні положення про предмет, методи, джерела, суб'єктів і об'єктів природоресурсного права, про відповідні правовідносини, про державне управління природокористуванням);
- 2) особливу частину (правове регулювання використання окремих природних ресурсів).

План лекційного заняття

1. Поняття природоресурсного права як комплексної галузі права.
2. Предмет природоресурсного права.
3. Методи правового регулювання природоресурсних відносин.
4. Принципи природоресурсного права України.
5. Система природоресурсного права.

План семінарського заняття

1. Взаємодія суспільства й природи – об'єктивна передумова становлення природоресурсного права.
2. Розвиток природоресурсного права України як комплексної галузі права.
3. Природоресурсне право як навчальна дисципліна.
4. Поняття природоресурсного права як галузі права.
5. Місце природоресурсного права в системі права України та його співвідношення з екологічним та іншими галузями права.

Тестові завдання для самоконтролю знань¹

1. Природоресурсне право України – це:

а) сукупність правових норм, що регулюють відносини з користування природними ресурсами з метою забезпечення раціонального та ефективного їх використання, а також відтворення, охорони природних ресурсів, гарантування екологічної безпеки у процесі природокористування;

б) сукупність еколого-правових норм, що регулюють екологічні відносини з метою ефективного використання, відтворення, охорони природних ресурсів, забезпечення якості навколишнього природного середовища, гарантування екологічної безпеки, реалізації захисту екологічних прав;

в) галузь права, що регулює комплекс пов'язаних між собою виробничо – господарських, земельних, майнових, трудових та організаційно – управлінських відносин, які складаються в процесі виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції;

г) галузь права, яка регулює майнові та особисті немайнові відносини.

2. Предметом природоресурсного права є:

а) відносини, які складаються в процесі виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції;

б) відносини, які складаються між суб'єктами з приводу приналежності, використання, відтворення природних об'єктів;

в) виробничо-господарські відносини;

г) земельні відносини.

¹ Із запропонованих варіантів відповіді Вам необхідно обрати один, який є правильним.

3. Які з перелічених нижче відносин є предметом природоресурсного права?

- а) кримінальні;
- б) трудові;
- в) щодо природокористування;
- г) щодо охорони навколишнього природного середовища.

4. Природоресурсні правовідносини регулюються такими методами:

- а) імперативний та диспозитивний;
- б) деструктивний та методологічний методи;
- в) індуктивний і дедуктивний;
- г) емпіричний метод та метод дозволу.

5. Які з нижчеперелічених принципів відносяться до принципів природоресурсного права?

- а) забезпечення досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи;
- б) правового забезпечення раціонального й ефективного використання природних ресурсів;
- в) пріоритетність розвитку агропромислового комплексу;
- г) всебічний контроль з боку державних органів виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

Інформаційні джерела: 1-57.

Тема 2. Джерела природоресурсного права

Основні терміни та поняття: джерело права, форма права, нормативно-правовий акт, правовий звичай, нормативно-правовий договір, правовий прецедент, аналогія права, поресурсне законодавство, природоресурсне законодавство

Опрацьовуючи цю тему, слід звернути увагу таке базове поняття теорії права, як джерело права. Це допоможе зрозуміти загальні риси, які притаманні джерелам будь-якої галузі права. Потім необхідно з'ясувати особливості джерел природоресурсного права.

Слід прояснити, що у джерелах права містяться загальнообов'язкові правила поведінки суб'єктів природо ресурсних відносин – норми права – у сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки. Вони пов'язані з охороною, використанням і відтворенням природних ресурсів, забезпеченням екологічної безпеки, запобіганням і ліквідацією негативного

впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереженням природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів. Таким чином, правове регулювання використання природних ресурсів нерозривно пов'язане з їх охороною та відновленням.

Конституція України закріпила ряд прав людини і громадянина, зокрема у сфері природокористування. Разом з тим у ст. 66 Основного закону нашої держави встановлено обов'язок кожного не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки.

Права громадян у цій царині, їх становлення та розвиток - один з пріоритетів діяльності міжнародної спільноти. Так, 25 червня 1998 року у м. Оргусі (Данія) прийнята Конвенція Європейської Економічної Комісії ООН «Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля», яку Україна ратифікувала 6 липня 1999 року. Оргуська конвенція визначила такі права, що розглядаються як важливі чинники у становленні демократії: доступ громадськості до екологічної інформації; участь громадськості у прийнятті рішень з питань, що стосуються довкілля; доступ громадськості до правосуддя з питань, що стосуються довкілля.

Далі доцільно проаналізувати окремі нормативно-правові акти, якими врегульовано природокористування, як-то по ресурсові кодифіковані закони (Земельний кодекс, Лісовий кодекс, Кодекс законів про надра, Водний кодекс тощо); некодифіковані закони (закони України “Про рослинний світ”, “Про природно-заповідний фонд”, “Про охорону земель”, “Про охорону навколишнього природного середовища”); підзаконні нормативно-правові акти (укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства екології та природних ресурсів, рішення місцевих рад тощо).

Так, відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» громадяни України зобов'язані:

а) берегти природу, охороняти, раціонально використовувати її багатства відповідно до вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

б) здійснювати діяльність з додержанням вимог екологічної безпеки, інших екологічних нормативів та лімітів використання природних ресурсів;

в) не порушувати екологічні права і законні інтереси інших суб'єктів;

г) вносити плату за спеціальне використання природних ресурсів та штрафи за екологічні правопорушення;

г) компенсувати шкоду, заподіяну забрудненням та іншим негативним впливом на навколишнє природне середовище.

Громадяни зобов'язані виконувати й інші обов'язки у галузі охорони навколишнього природного середовища згідно з законодавством України. Ряд обов'язків щодо раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів конкретизовано у ресурсному законодавстві. Наприклад, згідно з Законом України «Про тваринний світ» громадяни зобов'язані охороняти тваринний світ і середовище перебування диких тварин, сприяти відтворенню відновлюваних об'єктів тваринного світу, використовувати об'єкти тваринного світу відповідно до закону, відшкодовувати шкоду, заподіяну ними тваринному світу внаслідок порушення вимог законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу.

Актуальними питання розвитку природоресурсного законодавства є гарантування прав власників природних ресурсів та природо користувачів, раціонального та ефективного використання окремих природних об'єктів

План лекційного заняття

1. Поняття, система та особливості джерел природоресурсного права.
2. Природоресурсне законодавство.
3. Кодифікація нормативно-правових актів з природокористування.
4. Міжнародно-правові норми у системі джерел природоресурсного права.
5. Конституція України як джерело природоресурсного права.
6. Поресурсове законодавство: поняття та система.
7. Актуальні питання розвитку природоресурсного законодавства України.

Питання для самостійного опрацювання

1. Особливості джерел природоресурсного права.
2. Класифікація джерел природоресурсного права.
3. Конституційні права громадян у сфері природокористування.
4. Загальна характеристика обов'язків громадян у сфері природокористування.

Тестові завдання для самоконтролю знань

1. До чинних спеціалізованих законів України, що належать до джерел природоресурсного права, відносяться:
 - а) Закон України «Про оренду землі».
 - б) Закон України «Про фермерське господарство».
 - в) Закон України «Про інформацію».
 - г) Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року».

2. Які з перелічених нижче актів не відносяться до джерел природоресурсного права?

- а) закони;
- б) підзаконні нормативно-правові акти;
- в) Постанови Верховної Ради України;
- г) індивідуальні правові акти.

3. Які з перелічених кодифікованих актів не здійснюють регулювання природоресурсних правовідносин:

- а) Цивільний кодекс України;
- б) Аграрний кодекс України;
- в) Земельний кодекс України;
- г) Водний кодекс України.

4. Інкорпорація як один із засобів вдосконалення природоресурсного законодавства, - це:

- а) такий засіб удосконалення нормативних актів, коли в них включаються всі подальші зміни та доповнення, а частини, які втрачали своє значення, навпаки, вилучаються з акта;
- б) діяльність щодо об'єднання законодавства в укрупнені акти, кодекси; це такий спосіб систематизації законодавства, при якому упорядкування форми раніше виданого законодавства провадиться поряд з удосконаленням його змісту по суті;
- в) об'єднання нормативних актів, виданих у різний час з одного й того ж питання, але зосереджених у різних актах, у новий єдиний акт зведеного характеру;
- г) правотворча діяльність компетентних органів по усуненню з законодавчих актів колізій.

5. Кодифікація, як один із засобів вдосконалення природоресурсного законодавства, - це:

- а) такий засіб удосконалення нормативних актів, коли в них включаються всі подальші зміни та доповнення, а частини, які втрачали своє значення, навпаки, вилучаються з акта;
- б) діяльність щодо об'єднання законодавства в укрупнені акти, кодекси; це такий спосіб систематизації законодавства, при якому упорядкування форми раніше виданого законодавства провадиться поряд з удосконаленням його змісту по суті;
- в) об'єднання нормативних актів, виданих у різний час з одного й того ж питання, але зосереджених у різних актах, у новий єдиний акт зведеного характеру;

г) правотворча діяльність компетентних органів по усуненню з законодавчих актів колізій.

Інформаційні джерела: 1-51.

Тема 3. Право власності на природні ресурси

Основні терміни та поняття: *природні ресурси, право власності, право володіння, право користування, право розпорядження, право оперативного управління, право господарського відання, використання природних ресурсів, оренда*

Інститут права власності є одним із основних правових інститутів природоресурсного права, оскільки відносини власності виступають передумовою виникнення будь яких інших правовідносин стосовно використання природних ресурсів.

У Конституції України закріплені такі форми власності, як державна, приватна та комунальна, а також право власності Українського народу.

Чинне законодавство проголошує рівність усіх форм власності, передбачає створення рівних умов для їх розвитку та захисту, проте фактично власники природних ресурсів мають різний обсяг права розпорядження.

Зміст права власності на природні ресурси складають правомочності щодо володіння, користування та розпорядження ними.

У найбільш повному обсязі право розпорядження властиве праву державної власності на природні ресурси. Зміст права розпорядження держави-власника складають повноваження щодо передачі природних об'єктів у комунальну або приватну власність, надання їх у використання і вилучення їх з використання.

Певні особливості має правомочність розпорядження права приватної власності на природні ресурси. Громадяни України, власники природних ресурсів, можуть укладати угоди стосовно останніх, але з встановленими законом обмеженнями. Так, власник земельної ділянки не може змінити цільового призначення землі. Накладено мораторій стосовно відчуження земель сільськогосподарського призначення та ін. Правомочності володіння, користування і розпорядження характеризують у сукупності забезпечені власнику можливості, але не розкривають повною мірою специфіку права власності на природні ресурси як суб'єктивного права. Важливою ознакою, що характеризує відносини власності, є їх незалежність. Згідно із цим і суб'єктивне право власності необхідно розглядати як забезпечення і гарантування особі можливості володіти, користуватися та розпоряджатися

природними об'єктами незалежно, на свій розсуд. Це ознака органічно властива правомочностям власника.

Доцільно проаналізувати правовий статус таких суб'єктів права власності на природні ресурси як держава (яка діє в особі органів державної влади), органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи.

Під об'єктами права власності в широкому значенні розуміють майнові, природні і духовні блага, з приводу яких виникають правовідносини. Об'єктами природоресурсного права є природні блага, які існують без участі людини або з певною її участю (штучне відтворення природних об'єктів).

Згідно з природоресурсним законодавством України до природних об'єктів належать земля, надра, рослинний світ, ліси, води, тваринний світ, атмосферне повітря, природно-заповідні об'єкти та ін.

По останньому питанню лекції необхідно виходити з того, що припинення права власності на природні ресурси, як і його виникнення, здійснюється на основі певних юридичних фактів. Тут можна виділити чотири основні групи підстав: обставини, пов'язані з припиненням існування об'єкта права власності (втрата, загибель); обставини, пов'язані з припиненням існування суб'єкта права власності (смерть громадянина, припинення діяльності юридичної особи); добровільна відмова (купівля-продаж, дарування); примусове відчуження у власника природного об'єкта всупереч його волі на підставах, зазначених у законі (вилучення природного об'єкта, що використовується безгосподарно чи засобами, що призводять до його знищення).

План лекційного заняття

1. Поняття права власності на природні ресурси.
2. Форми власності на природні ресурси в Україні, їхнє законодавче закріплення.
3. Зміст права власності на природні ресурси.
4. Суб'єкти права власності на природні ресурси.
5. Об'єкти права власності на природні ресурси.
6. Підстави та порядок виникнення права власності на природні ресурси.
7. Підстави та порядок припинення права власності на природні ресурси.

План семінарського заняття

1. Поняття права власності на природні ресурси та його ознаки.
2. Форми власності на природні ресурси в Україні, їхнє законодавче закріплення.
3. Конституційні засади права власності на природні ресурси.
4. Право власності на природні об'єкти та ресурси у поресурсовому законодавстві.

5. Загальна характеристика окремих об'єктів права власності на природні ресурси.

6. Права та обов'язки власників природних ресурсів.

Тестові завдання для самоконтролю знань

1. Відповідно до Земельного кодексу в Україні існує така форма власності на землю:
 - а) колгоспно-кооперативна;
 - б) особиста;
 - в) індивідуальна;
 - г) державна.

2. Форми власності на природні ресурси визначені у:
 - а) Конституції України;
 - б) Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища»;
 - в) Цивільно-процесуальному кодексі України;
 - г) Кодексі України про адміністративні правопорушення.

3. Суб'єктами права комунальної власності на землю є :
 - а) громадяни та юридичні особи;
 - б) територіальні громади;
 - в) держава;
 - г) особи без громадянства.

4. Усі природні ресурси України є власністю:
 - а) Верховної Ради України;
 - б) держави України;
 - в) народу України;
 - г) територіальної громади.

5. Права громадян з користування об'єктами тваринного світу захищаються:
 - а) у судовому порядку;
 - б) у правовому порядку;
 - в) у адміністративному порядку;
 - г) у конституційному порядку.

Інформаційні джерела: 52-56.

Тема 4. Право природокористування та його основні види

Основні терміни та поняття: використання, користування, природокористування, право загального використання природних ресурсів, право спеціального використання природних ресурсів, об'єкт природокористування, суб'єкт природокористування, природокористувач

Перш за все слід розмежувати право власності та право користування природними ресурсами.

Важливо, що Конституція України надає громадянам та іншим особам для задоволення своїх потреб право користуватися природними об'єктами, що належать на праві державної, а іноді приватної та комунальної власності відповідно до закону, не погіршуючи екологічну ситуацію та їх природні якості (статті 13, 41).

Законодавство України гарантує громадянам право загального використання природних ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних тощо) безоплатно, без закріплення цих ресурсів за окремими особами і надання відповідних дозволів, за винятком обмежень, передбачених законодавством.

У порядку спеціального використання природних ресурсів громадянам, підприємствам, установам і організаціям надаються у володіння, користування або оренду природні ресурси на підставі спеціальних дозволів, зареєстрованих у встановленому порядку, за плату для здійснення виробничої та іншої діяльності, а у випадках, передбачених законодавством, - на пільгових умовах. Таким чином, в природоресурсному законодавстві застосовуються терміни «використання» і «користування» природними ресурсами. Згідно зі ст. 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» термін «використання» природних ресурсів за змістом ширший, ніж «користування», бо включає в деяких випадках крім правомочності володіння ще й розпорядження природними ресурсами. Це має місце у випадках користування природними об'єктами на праві приватної власності (передача їх в оренду або суборенду).

Право природокористування виникає з приводу використання різноманітних об'єктів. Ними можуть бути конкретні природні об'єкти або їх складові частини, які підлягають або не підлягають індивідуалізації, а також окремі властивості і якості цих об'єктів природи. Кожен об'єкт природокористування (земельна ділянка, водойма тощо) визначає і його вид (землекористування, водокористування).

Залежно від ступеня правового регулювання фактичного використання природних ресурсів і засобів його регламентації розрізняють: 1) природні умови існування людини (споживання кисню, опромінення сонцем тощо);

2) загальнодоступне користування природними ресурсами; 3) всебічно урегульоване право природокористування, яке передбачає експлуатацію об'єктів природи, що перебувають у власності, і таких, що не піддаються індивідуалізації.

Суб'єктами права природокористування є юридичні та фізичні особи, що у визначеному законом порядку набули право користування конкретними природними об'єктами для відповідних цілей і мають у зв'язку з цим певні права та обов'язки. Залежно від природного об'єкта, наданого в користування, їх називають водокористувачами, землекористувачами, лісокористувачами тощо. Такими суб'єктами можуть бути державні, кооперативні підприємства, організації і установи, громадські об'єднання, релігійні організації, акціонерні товариства, спільні підприємства, міжнародні об'єднання і організації з участю українських, іноземних і фізичних осіб, підприємства, що повністю належать іноземним інвесторам, а також громадяни України.

Правомочності природокористувачів по використанню і володінню природними об'єктами втілюються в конкретних правах і обов'язках, визначених Конституцією України, Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», поресурсовими кодексами і законами України про природні ресурси, іншими нормативними актами, а також документами на право користування (власності) відповідними природними об'єктами.

Права і обов'язки природокористувачів можна поділити на загальні і спеціальні. Загальними є такі, що притаманні всім без винятку суб'єктам природокористування. Спеціальні ж визначаються залежно від природного об'єкта, який використовується, його природних якостей, специфіки, виду природокористування і властиві лише певним суб'єктам природокористування.

По останньому питанню лекції необхідно проаналізувати такі види використання природних ресурсів, як загальне та спеціальне.

План лекційного заняття

1. Поняття права природокористування.
2. Принципи права природокористування.
3. Об'єкти права природокористування.
4. Суб'єкти права природокористування.
5. Права й обов'язки природокористувачів.
6. Класифікація видів природокористування.

План семінарського заняття

1. Поняття природокористування та права природокористування.

2. Основні види природокористування та їх законодавче закріплення.
3. Загальне природокористування.
4. Спеціальне природокористування.
5. Особливості використання природних ресурсів на умовах оренди.
6. Підстави і порядок виникнення права природокористування.
7. Підстави та порядок припинення права природокористування.

Тестові завдання для самоконтролю знань

1. При встановленні плати за використання та пошкодження природних ресурсів враховуються:

- а) ефект використання природних ресурсів у виробництві;
- б) прогноз витрат на відтворення природних ресурсів;
- в) фінансовий стан підприємства;
- г) економічна оцінка ресурсів.

2. Тариф - це:

- а) плата за використання ресурсів;
- б) збори за забруднення;
- в) компенсаційні платежі;
- г) штрафні санкції.

3. Суб'єктами права загального використання природних ресурсів є:

- а) фізичні особи;
- б) юридичні особи;
- в) фізичні та юридичні особи;
- г) державні підприємства та установи.

4. Здійснюється на основі дозволів уповноважених органів:

- а) загальне природокористування;
- б) спеціальне природокористування;
- в) землекористування;
- г) несистематичне природокористування.

5. Користувачі, що мають власні водозабірні споруди і відповідне обладнання для забору води - це:

- а) первинні;
- б) вторинні;
- в) збірні;
- г) постачальні.

Інформаційні джерела: 52-56.

Тема 5. Правове забезпечення управління у галузі природокористування

Основні терміни та поняття: природокористування, управління у галузі природокористування, моніторинг, ліцензування, прогнозування, програмування, лімітування, експертиза, природоохоронна співпраця

Починати вивчення теми необхідно з детального визначення основних понять та значення управління у галузі природокористування.

Зокрема функції управління в галузі природокористування – це особливі види діяльності за напрямками і змістом суб'єктів управління, що є необхідні для організації раціонального та екологізбалансованого природокористування (або основні напрями діяльності відповідних суб'єктів щодо управління природокористуванням).

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», управління охороною навколишнього природного середовища полягає у здійсненні в цій галузі функцій спостереження, дослідження, екологічної експертизи, контролю, прогнозування, програмування, інформування та іншої виконавчо-розпорядчої діяльності.

Таким чином, до основних функцій управління в цій галузі можна віднести:

- 1) облік в галузі використання природних ресурсів і охорони довкілля;
- 2) ведення державних кадастрів природних ресурсів;
- 3) просторово-територіальний устрій об'єктів природи;
- 4) розподіл та перерозподіл природних ресурсів;
- 5) екологічне прогнозування;
- 6) екологічне програмування;
- 7) моніторинг довкілля;
- 8) інформування про стан довкілля;
- 9) ліцензування і видача дозволів в галузі використання природних ресурсів;
- 10) лімітування в галузі використання і охорони довкілля;
- 11) екологічне нормування і стандартизація;
- 12) екологічний контроль;
- 13) екологічна експертиза та інші.

Відносини в галузі екологічної експертизи регулюються Законом України «Про екологічну експертизу».

Відповідно до ст. 4 зазначеного Закону метою екологічної експертизи є запобігання негативному впливу виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, а також оцінка ступеня екологічної безпеки господарської діяльності та екологічних

ситуацій на окремих об'єктах і територіях. Основним завданням і суттю цієї діяльності є все ж таки не допустити, попередити можливий негативний вплив на довкілля, хоча, як буде сказано пізніше, наше законодавство допускає її проведення і щодо діючих об'єктів.

Поняття екологічної експертизи законодавчо визначено в ст. 1 Закону «Про екологічну експертизу», відповідно до якої екологічна експертиза – це вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується па міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Окрему увагу слід приділити екологічному контролю, який здійснюється з метою забезпечення діяльності природокористувачів в відповідності з екологічними умовами та потребами, що містяться в нормативній документації, яка затверджена у встановленому порядку.

Екологічному контролю підлягають господарська та інша діяльність, що пов'язана з використанням окремих видів природних ресурсів та впливом на навколишнє природне середовище, яка здійснюється на території України, а також в межах територіальних вод континентального шельфу, виключної економічної зони під юрисдикцією України.

В основі екологічного контролю лежать як загальні принципи контрольної діяльності, так і специфічні, властиві тільки природоохоронним відносинам (комплексний підхід до вирішення питань охорони природи; організація контролю з врахуванням не лише адміністративно-територіального поділу, а й природньо-географічного районування країни; розмежування господарсько-організаторських і контрольних-наглядових функцій; врахування необхідності при природокористуванні задоволення не тільки поточних потреб, а й потреб на віддалену перспективу).

Оскільки екологічні проблеми стосуються людства уцілому і погіршення навколишнього природного середовища не обмежується кордонами держав, важливою є ефективна співпраця держав у цій сфері, яка врегульована низкою міжнародних договорів та конвенцій.

План лекційного заняття

1. Поняття та зміст управління в галузі екології.
2. Принципи державного управління в галузі природокористування.

3. Методи державного управління у галузі природокористування
4. Функції державного управління в галузі природокористування.
5. Участь України в системі міжнародного природоохоронного співробітництва.

План семінарського заняття

1. Система і компетенція органів управління природокористуванням в Україні.
2. Органи загального державного управління та місцевого самоврядування в галузі природокористування.
3. Органи державного управління природокористуванням спеціальної компетенції.
4. Компетенція органів місцевого самоврядування в галузі природокористування.
5. Правові питання участі громадськості в управлінні природокористуванням.

Тестові завдання для самоконтролю знань

1. Здійснюється на основі дозволів уповноважених органів:
 - а) загальне природокористування;
 - б) спеціальне природокористування;
 - в) землекористування;
 - г) несистематичне природокористування.
2. Основними національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави є:
 - а) земля;
 - б) повітря;
 - в) вода;
 - г) фауна.
3. До компетенції районних рад у галузі регулювання водних відносин належить:
 - а) організація інформування населення про стан водних об'єктів, про надзвичайні екологічні ситуації, які можуть негативно вплинути на здоров'я людей, та про заходи, що вживаються для поліпшення стану вод;
 - б) затвердження загальнодержавних, міждержавних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;
 - в) розпорядження водним фондом України;

г) встановлення правового режиму використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів у зонах надзвичайних екологічних ситуацій.

4. Система спостереження за станом земель з метою своєчасного виявлення змін, їх оцінки, відвернення та ліквідації наслідків негативних процесів - це:

- а) виміри земель;
- б) дослідження земель;
- в) моніторинг земель;
- г) розділення земель.

5. Управління в царині охорони атмосферного повітря здійснюють:

- а) Верховна Рада України;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Рада міністрів Автономної Республіки Крим;
- г) Кабінет Міністрів України, Рада міністрів АРК, Міністерство охорони здоров'я України.

Інформаційні джерела: 52-56.

Тема 6. Юридична відповідальність у галузі природокористування

Основні терміни та поняття: юридична відповідальність, кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, цивільно-правова відповідальність, господарсько-правова відповідальність, матеріальна відповідальність, дисциплінарна відповідальність, природоресурсне правопорушення, склад природоресурсного правопорушення

Перш за все слід прояснити, що яляє собою юридична відповідальність у галузі природокористування.

Відповідальність за порушення природоресурсного законодавства є різновидом юридичної відповідальності, яка полягає в покладенні на винну особу специфічних обмежень особистого чи майнового характеру за вчинене правопорушення відповідно до санкції порушеної норми природоресурсного права.

Під юридичною відповідальністю за порушення природоресурсного законодавства слід розуміти відносини між державою в особі уповноважених органів у галузі природокористування, правоохоронних органів, інших уповноважених суб'єктів і особою (фізичною чи

юридичною), яка вчинила природоресурсне правопорушення, по застосуванню до порушника відповідного покарання. Сутність такої відповідальності полягає в несприятливих для порушника вимогах наслідках у межах, установлених природоресурсним законодавством за правопорушення в галузі природокористування. Так, згідно з Конституцією України (ст. 66) кожен зобов'язаний не завдавати шкоди природі. Невиконання цього конституційного обов'язку тягне за собою для винної особи несприятливі наслідки правового характеру.

По другому питанню лекції слід зауважити, що підставою для застосування юридичної відповідальності за порушення природоресурсного законодавства є порушення, вчинені в галузі природокористування, відтворення природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища, тобто екологічні правопорушення. Вони законодавчо виокремлені як самостійні правопорушення.

Під екологічним правопорушенням слід розуміти винну, протиправну дію (бездіяльність), що порушує встановлений державою правопорядок, права і обов'язки громадян і організацій у сфері раціонального використання природних ресурсів, їх відтворення і охорони навколишнього природного середовища, за вчинення якої законом передбачена юридична відповідальність. Звісно, ця форма загального поняття екологічного правопорушення набуває специфічних рис при притягненні особи до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової чи дисциплінарної відповідальності за порушення природоресурсного законодавства.

Зміст природоресурсного правопорушення становлять дії або бездіяльність, які суперечать вимогам відповідних правових норм. По суті це винне, протиправне, екологічно небезпечне чи екологічно шкідливе діяння, яке зазіхає на встановлений порядок у сфері природокористування.

Природоресурсне правопорушення характеризується такими рисами, як екологічна спрямованість, екологічна небезпека, екологічна протиправність.

Сутність екологічної спрямованості правопорушення полягає в тому, що поведінка конкретного правопорушника спрямована на порушення відповідного правового режиму використання природних ресурсів.

Екологічна небезпека правопорушення в галузі природокористування включає ймовірність та можливість порушення екологічних інтересів суспільства.

Будь-яке природоресурсне правопорушення за своїми об'єктивними властивостями становить протиправну дію особи (фізичної або юридичної), яка здійснюється шляхом дії або бездіяльності. Вона полягає в повному або частковому невиконанні вимог, закріплених нормами природоресурсного законодавства. Порушення нормативних актів у галузі природокористування можуть виявлятися у формі активних дій (самовільне

використання природних ресурсів, порушення строків внесення платежів за використання природних ресурсів тощо), так і у формі бездіяльності

План лекційного заняття

1. Поняття та функції відповідальності за порушення природоресурсного законодавства.
2. Підстава відповідальності в галузі екології.
3. Поняття природоресурсного правопорушення, його ознаки.
4. Склад природоресурсного правопорушення.
5. Види правопорушень у галузі природокористування, їх класифікація.

План семінарського заняття

1. Поняття відповідальності за порушення природоресурсного законодавства.
2. Поняття природоресурсного правопорушення.
3. Види юридичної відповідальності за правопорушення у галузі природокористування.
4. Кримінальна відповідальність за правопорушення у галузі природокористування.
5. Адміністративна відповідальність і види адміністративно-правових стягнень за правопорушення у галузі природокористування.
6. Цивільно-правова відповідальність за порушення природоресурсного законодавства.

Тестові завдання для самоконтролю знань

1. Суб'єктивну сторону природоресурсного правопорушення становить:
 - а) необережна вина та навмисна вина;
 - б) необережна вина;
 - в) відсутність вини;
 - г) навмисна вина.
2. При встановленні плати за використання природних ресурсів враховуються:
 - а) ефект використання природних ресурсів у виробництві;
 - б) прогноз витрат на відтворення природних ресурсів;
 - в) фінансовий стан підприємства;
 - г) економічна оцінка ресурсів.
3. Покарання у вигляді штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до шести місяців, або

обмеження волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією незаконно добутого призначається у разі:

- а) незаконної порубки лісу;
- б) проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів;
- в) порушення ветеринарних правил, яке спричинило поширення епізоотії або інші тяжкі наслідки;
- г) забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля.

4. Тариф - це:

- а) плата за використання ресурсів;
- б) збори за забруднення;
- в) компенсаційні платежі;
- г) штрафні санкції.

5. Права громадян з користування об'єктами природно-заповідного фонду захищаються і відновлюються у:

- а) судовому порядку;
- б) правовому порядку;
- в) адміністративному порядку;
- г) конституційному порядку.

Інформаційні джерела: 52-56.

МОДУЛЬ II. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Тема 7. Правове регулювання використання земельних ресурсів

***Основні терміни та поняття:** правовий режим використання земель, землекористування, землевикористання, земельний фонд, земельна реформа, земельні правовідносини, землеустрій, охорона земель, оцінка земель, агрохімічна паспортизація*

Перш ніж з'ясувати, що являє собою правовий режим використання земель, доцільно зауважити, що термін «землевикористання» слід відрізнити від традиційного терміна «землекористування». Останній вживається у двох

аспектах: як один із елементів (правомочностей) права власності на землі і постійного користування земельною ділянкою.

Право землевикористання є одним із видів права природокористування. Важливість цього різновиду права природокористування серед суміжних різновидів (водокористування, лісокористування, надрокористування та ін.) обумовлена тим, що його об'єктом виступає земля, яка, будучи об'єктом природи, виконує екологічні, політичні, соціальні, державно-правові функції. Цінність цього об'єкта природи полягає в невичерпності його властивостей та характеристик для задоволення матеріальних, духовних, естетичних, пізнавальних, оздоровчо-лікувальних, рекреаційних, оздоровчо-культурних та інших потреб.

Норми природоресурсного права регулюють земельні відносини, які формуються щодо землі як об'єкта природи. Саме в межах земельних відносин, які є різновидом екологічних, яскраво проявляється екологічний фактор, яким характеризується земля.

Право землевикористання характеризується видовою різноманітністю. Класифікація цього права ґрунтується на важливих ознаках, які відображають схожість або відмінність його окремих видів.

Для права землевикористання такою ознакою є конкретне цільове призначення земельної ділянки (виросування сільськогосподарських чи інших культур, зведення будівель та споруд тощо).

Використання землі базується на двох правових титулах: праві власності на земельну ділянку та праві землевикористання, яке полягає у правомочностях суб'єкта на володіння та користування земельною ділянкою. На відміну від користування землею, яке ґрунтується на праві власності і здійснюється безпосередньо власником земельної ділянки, використання землі землекористувачами має похідний і залежний характер. Але по суті і в першому, і в другому випадках полягає у вилученні корисних властивостей суб'єктом із земельної ділянки.

Право землевикористання – це сукупність правових норм. Відповідно до основного цільового призначення земельної ділянки та з урахуванням суб'єкта цього права можна виділити його різновиди.

По четвертому питанню лекції необхідно відмітити, що здійснення земельної реформи Правове регулювання здійснення земельної реформи в Україні започатковано Постановою ВР УРСР «Про земельну реформу» від 18 грудня 1990 р.

Забезпечення раціонального використання та охорони земель є метою правового регулювання земельних відносин (ст. 4 Земельного кодексу України) та одним з найважливіших принципів земельного законодавства (ст. 5 Земельного кодексу України).

Земельна реформа є складовою економічної реформи, що супроводжує перехід України на ринковий механізм господарювання.

Виділяють такі напрями земельної реформи: перебудова земельних відносин на основі приватної власності на землю; формування ринку землі; забезпечення можливості здійснювати правочини щодо землі.

Розгляд наступного питання лекції слід розпочати із визначення земельних правовідносин як суспільних відносин, врегульованих нормами земельного, екологічного та інших галузей права щодо володіння, користування та розпорядження землею.

До елементів земельних правовідносин належать: об'єкти; суб'єкти; зміст; юридичні факти.

Об'єктом земельних правовідносин є землі (наприклад, сільськогосподарського призначення – землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідницької та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури).

Категорія земель визначається на підставі державного земельного кадастру.

Суб'єктами земельних правовідносин є фізичні особи (громадяни), фермерські господарства, кооперативи, корпоративні підприємства, державні сільськогосподарського підприємства та підприємства, засновані на змішаній формі власності, органи державної влади та місцевого самоврядування, держава.

Земля може належати переліченим суб'єктам на праві: державної, приватної, комунальної власності, користування, оренди.

Юридичний зміст земельних правовідносин становлять права та обов'язки, що виникають у суб'єктів.

Юридичні факти – це певні життєві обставини, з якими пов'язується виникнення, зміна чи припинення земельних правовідносин.

Щодо державного управління в галузі земельних відносин, то відповідна діяльність регламентується розділом 7 Земельного кодексу України «Управління в галузі використання та охорони земель».

Серед обов'язків землекористувачів та власників земельних ділянок головне місце посідає обов'язок забезпечувати використання земельних ділянок за цільовим призначенням (статті 91, 94 ЗК України).

Невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням є порушенням земельного законодавства, за яке передбачена адміністративна відповідальність (ст. 52-56 Кодексу про адміністративні правопорушення України) та кримінальна відповідальність (ст. 239 Кримінального кодексу України).

По останньому питанню лекції слід проаналізувати зміст Закону України «Про землеустрій», який зокрема визначає землеустрій як сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території адміністративно-територіальних одиниць, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил.

План лекційного заняття

1. Поняття правового режиму використання земель.
2. Земля як об'єкт правового регулювання використання.
3. Земельний фонд України та його склад.
4. Правове регулювання здійснення земельної реформи в Україні.
5. Склад земельних правовідносин.
6. Державне управління в галузі земельних відносин.
7. Поняття та значення землеустрою.

План семінарського заняття

1. Земельні відносини у контексті сучасної земельної реформи.
2. Поняття правового режиму використання земель.
3. Склад земельного фонду України.
4. Система органів управління в галузі земельних відносин.
5. Поняття та значення землеустрою.
6. Поняття і зміст права власності на землю.
7. Особливості права землевикористання.

Тестові завдання для самоконтролю знань

1. Земельна ділянка - це:
 - а) певний відсоток землі;
 - б) відсоток землі внесений до статутного фонду;
 - в) певне місце розташування землі;
 - г) частина земної поверхні з установленими межами з певним місцем розташування.
2. Згідно Земельного кодексу в Україні існує така форма власності на землю:
 - а) колгоспно-кооперативна;
 - б) особиста;
 - в) індивідуальна;
 - г) комунальна.

3. Відносини з охорони сільськогосподарських земель регулюються нормами:

- а) Земельного кодексу України;
- б) Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»;
- в) Закону України „Про охорону праці“;
- г) Закону України „Про оцінку земель“.

4. Право землевикористання – це...

- а) визначений нормами екологічного та інших галузей права порядок використання земель, збереження їх корисних властивостей та охорони;
- б) юридично забезпечена можливість отримання чи видобування корисних властивостей землі або доходів з відповідних земельних ділянок у процесі їх безпосередньої експлуатації з дотриманням відповідних правил їх охорони;
- в) користування земельною ділянкою;
- г) використання земельної ділянки.

5. Договір оренди землі укладається:

- а) в усній формі.
- б) у письмовій формі.
- в) в усній або письмовій формі.
- г) у конклюдентній формі.

Інформаційні джерела: 52-57.

Тема 8. Правові засади використання надр

Основні терміни та поняття: надра, правовий режим використання надр, надрокористування, право користування надрами, корисні копалини, гірничий відвід, забудова надр

Перш за все слід зауважити, що право користування надрами є різновидом права природокористування, однак має свої особливості. Його слід розглядати як об'єктивне та суб'єктивне право. Як об'єктивне право воно є одним із центральних інститутів гірничного права, тому що надра становлять виключну власність народу України і надаються тільки в користування (ст. 4 Кодексу про надра і далі — КпН України). Інститут надрокористування включає сукупність правових норм, що регулюють правовий режим використання надр, підстави і порядок виникнення та

припинення права користування надрами, основні права та обов'язки надрокористувачів.

Суб'єктивне право користування надрами становить належні конкретній особі правомочності щодо експлуатації надр.

Далі необхідно уточнити, що надра – це частина земної кори, що знаходиться під поверхнею суші та дном водоймищ і сягає глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння (ст. 1 КпН України). Це самостійний елемент природи, частина природного середовища. До надр відносять суцільні породи і породи, що знаходяться в рідкому або газоподібному стані, що обумовлює специфіку їх правового режиму. Правовий статус підземних споруд і виробіток визначається гірничим законодавством, оскільки вони становлять частину підземного простору. Інші аспекти їх правового режиму регулюються окремими галузями законодавства.

При визначенні різновидів права користування надрами необхідно мати на увазі, що воно здійснюється на основі цільового призначення та термінів користування.

За термінами право користування надрами може бути постійним або тимчасовим. Постійним визнається користування надрами без заздалегідь установленого терміну. Тимчасове користування поділяється на короткострокове (до п'яти років) і довгострокове (до двадцяти років). У разі необхідності термін тимчасового користування може бути подовжено на той самий строк. Перебіг строку користування надрами починається з дня одержання спеціального дозволу (ліцензії) на користування надрами, коли в ньому не передбачається інше (ст. 15 КпН України).

Згідно зі ст. 14 КпН України розрізняють такі види користування: геологічне вивчення, в тому числі дослідно-промислова розробка родовищ корисних копалин загальнодержавного значення; видобування корисних копалин; будівництво та експлуатація підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, у тому числі споруд для підземного зберігання нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захоронення шкідливих речовин і відходів виробництва, скидання стічних вод; створення геологічних територій та об'єктів, що мають важливе наукове, культурне, санітарно-оздоровче значення (наукові полігони, геологічні заповідники, заказники, пам'ятки природи, лікувальні, оздоровчі заклади та ін.); задоволення інших потреб.

По третьому питанню лекції слід вімітити, що законодавство про надра встановлює правовий пріоритет охорони і користування корисними копалинами як основного багатства надр, що не відтворюється. Тому не випадково, що основні вимоги охорони надр пов'язані перш за все з порядком користування корисними копалинами, їх охороною від

нераціонального використання, вичерпання і забруднення. З метою охорони визначені основні умови забудови площ залягання корисних копалин.

Так, забороняється проектування і будівництво населених пунктів, промислових комплексів та інших об'єктів без попереднього геологічного вивчення ділянок надр, що підлягають забудові.

Забудова площ залягання корисних копалин загальнодержавного значення, а також будівництво на ділянках їх залягання споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, допускаються у виняткових випадках лише за погодженням з відповідними територіальними геологічними підприємствами та органами державного гірничого нагляду. При цьому повинні здійснюватися заходи, які б забезпечували можливість видобування з надр корисних копалин.

Порядок забудови площ залягання корисних копалин загальнодержавного значення встановлюється Кабінетом Міністрів України. Забудова площ залягання корисних копалин місцевого значення, а також розміщення на ділянках їх залягання підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, допускаються за погодженням з відповідними місцевими радами народних депутатів.

Важливим заходом охорони надр з метою запобігання негативним демографічним, соціальним та екологічним наслідкам інтенсивного видобутку корисних копалин є установа квоти на видобуток окремих видів корисних копалин.

Забороняється також вибіркова розробка родовищ корисних копалин. При проектуванні, будівництві і введенні в експлуатацію підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, повинні забезпечуватися раціональне використання видобутих гірських порід.

Законодавство про надра встановлює правовий пріоритет охорони і користування корисними копалинами як основного багатства надр, що не відтворюється. Тому не випадково, що основні вимоги охорони надр пов'язані перш за все з порядком користування корисними копалинами, їх охороною від нераціонального використання, вичерпання і забруднення. З метою охорони визначені основні умови забудови площ залягання корисних копалин.

Так, забороняється проектування і будівництво населених пунктів, промислових комплексів та інших об'єктів без попереднього геологічного вивчення ділянок надр, що підлягають забудові.

Забудова площ залягання корисних копалин загальнодержавного значення, а також будівництво на ділянках їх залягання споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, допускаються у виняткових випадках лише за погодженням з відповідними територіальними геологічними підприємствами та органами державного гірничого нагляду.

При цьому повинні здійснюватися заходи, які б забезпечували можливість видобування з надр корисних копалин.

Порядок забудови площ залягання корисних копалин загальнодержавного значення встановлюється Кабінетом Міністрів України. Збудова площ залягання корисних копалин місцевого значення, а також розміщення на ділянках їх залягання підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, допускаються за погодженням з відповідними місцевими радами народних депутатів.

План лекційного заняття

1. Надра як об'єкт правового регулювання використання.
2. Правові форми розподілу та перерозподілу надр.
3. Правові засади ведення кадастру родовищ корисних копалин.
4. Законодавство України про надра.
5. Особливості управління в галузі використання надр.

План семінарського заняття

1. Загальні проблеми охорони та використання надр в Україні.
2. Визначення надр як природного об'єкта.
3. Особливості правовідносин з геологічного вивчення, розвідки та використання надр.
4. Правові засади ведення кадастру родовищ корисних копалин.
5. Кодекс України про надра.
6. Система органів управління використанням надр.

Тестові завдання для самоконтролю знань

1. Державний облік родовищ, запасів і проявів корисних копалин здійснюється в порядку, що встановлює:
 - а) Верховна Рада України;
 - б) Кабінет Міністрів України;
 - в) Міністерство екології та природних ресурсів;
 - г) Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим.
2. Надра - це...
 - а) частина земної кори під поверхнею суходолу та дном водойм;
 - б) частина земної кори на поверхні суходолу;
 - в) нагромадження мінеральних речовин на поверхні землі, у джерелах вод і газів, що придатні для промислового використання;
 - г) нагромадження мінеральних речовин на поверхні землі.

3. Земельна ділянка - це:

- а) певний відсоток землі;
- б) відсоток землі внесений до статутного фонду;
- в) певне місце розташування землі;
- г) частина земної поверхні з установленими межами з певним місцем розташування.

4. До природних ресурсів континентального шельфу України відносяться:

- а) мінеральні ресурси;
- б) покриваючі води;
- в) риби;
- г) водні організми «сидячих» видів та мінеральні ресурси.

5. Основним нормативно-правовим актом у сфері охорони надр є:

- а) Земельний кодекс України;
- б) Водний кодекс України;
- в) Надровий кодекс України;
- г) Кодекс законів України про надра.

Інформаційні джерела: 52-56.

Тема 9. Правовий режим використання вод

Основні терміни та поняття: правовий режим використання вод, води, водні об'єкти загальнодержавного значення, водні об'єкти місцевого значення, охорона вод, відтворення вод, використання вод, водне право, водне законодавство, водокористувач

Розгляд теми необхідно розпочати з уточнення, що водне право – це підгалузь природоресурсного права, що являє собою сукупність правових норм, якими врегульовано використання, відтворення та охорону вод.

У суб'єктивному розумінні право водокористування розуміється як право конкретного суб'єкта користуватися, володіти, а в певних випадках і розпоряджатися наданим йому у визначеному порядку відповідним водним об'єктом у межах, передбачених водним законодавством. Таким чином, кожен водокористувач повинен здійснювати свої права і обов'язки в межах, встановлених правовими приписами. Держава як власник водних ресурсів зацікавлена в раціональному використанні всіх водних об'єктів, розташованих на території України. Правове регулювання водокористування обумовлено об'єктивними екологічними факторами.

Право водокористування має відповідні об'єкти, під якими розуміють сформовані природою або створені штучно елементи навколишнього середовища, де зосереджуються води (ст. 1 ВК України).

Об'єктом права виступає найчастіше відокремлена ділянка водного об'єкта, надана конкретному водокористувачу в користування для певної мети. Його індивідуалізуючими ознаками є місцерозташування і розміри водного об'єкта. Особливістю водних об'єктів є те, що їх розміри не нормуються в правовому порядку. Розміри визначаються в кожному конкретному випадку з урахуванням мети водокористування та інших факторів. До об'єктів права водокористування не належать води, які знаходяться в атмосфері, ґрунті, вода у живих тканинах, а також вода, відокремлена від природного середовища, наприклад, вода, яка потрапила з водоймища до водопроводів, резервуарів та інших ємностей, перетворюється на звичайну товарно-матеріальну цінність.

Конкретний перелік водних об'єктів наведено у ст. 3 ВК України, а саме: поверхневі води: природні водойми (озера); водотоки (річки, струмки); штучні водойми (водосховища, ставки) і канали; інші водні об'єкти; підземні води та джерела; внутрішні морські води та територіальне море. При цьому такий водний об'єкт, як річка, у свою чергу, підрозділяється на великі, середні і малі (ст. 79 ВК України).

В основу цільового використання вод покладено принцип раціонального, економного водокористування з врахуванням екологічних вимог.

Оскільки право водокористування розглядається і як правовий інститут, водокористувачі володіють певними правами і обов'язками. Перелік прав і обов'язків закріплено як у Водному кодексі України, так і в інших нормативних актах.

Розрізняють загальні права та обов'язки, які поширюються на усіх або на велику групу водокористувачів, та особливі, які стосуються тільки суб'єктів, котрі здійснюють конкретний вид водокористування. Загальні права та обов'язки містяться переважно в кодексах, а специфічні, особливі права та обов'язки (у першу чергу обов'язки) зосереджені і в кодексах, і в підзаконних нормативних актах — інструкціях, правилах, положеннях. І оскільки нині широко використовується договірна форма водокористування, то права і обов'язки можуть бути передбачені і в договорах на водокористування.

По останньому питанню лекції необхідно залежно від правового режиму водні об'єкти проаналізувати правовий режим водних об'єктів загальнодержавного і місцевого значення (ст. 5 ВК України).

Класифікація права водокористування за видами здійснюється на підставі різних ознак: цільового призначення; суб'єктного складу; строків здійснення права; умов надання водних об'єктів у користування та ін.

Головною класифікаційною ознакою поділу права водокористування на види є їх цільове використання. Згідно з Водним кодексом України (розділ 3) розрізняють такі види користування водами: для задоволення питних і господарсько-побутових, лікувальних, курортних, оздоровчих та інших потреб населення, сільськогосподарських, промислових, гідроенергетичних, транспортних, рибогосподарських, скидання зворотних вод та інших державних і громадських потреб.

План лекційного заняття

1. Поняття, предмет і система водного права.
2. Води як об'єкт правового регулювання використання, відтворення та охорони.
3. Водне законодавство України.
4. Управління й контроль в галузі використання вод.
5. Право власності на води.
6. Поняття та види права водокористування.

План семінарського заняття

1. Актуальні проблеми використання вод в Україні.
2. Води як об'єкт правового регулювання використання.
3. Склад водного фонду.
4. Водний кодекс України.
5. Управління й контроль в галузі використання вод.

Тестові завдання для самоконтролю знань

1. Користувачі, що мають власні водозабірні споруди і відповідне обладнання для забору води – це:
 - а) первинні;
 - б) вторинні;
 - в) збірні;
 - г) постачальні.
2. До водних об'єктів місцевого значення належать:
 - а) поверхневі води (озера, водосховища, річки, канали), що знаходяться і використовуються на території більш як однієї області, а також їх притоки всіх порядків;
 - б) внутрішні морські води та територіальне море;
 - в) підземні води, які не можуть бути джерелом централізованого водопостачання;
 - г) підземні води, які є джерелом централізованого водопостачання.

3. До компетенції районних рад у галузі регулювання водних відносин належить:

- а) організація інформування населення про стан водних об'єктів, про надзвичайні екологічні ситуації, які можуть негативно вплинути на здоров'я людей, та про заходи, що вживаються для поліпшення стану вод;
- б) затвердження загальнодержавних, міждержавних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;
- в) розпорядження водним фондом України;
- г) встановлення правового режиму використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів у зонах надзвичайних екологічних ситуацій.

4. Водний кодекс України був прийнятий:

- а) 4 травня 1993 р.;
- б) 7 травня 1993 р.;
- в) 12 жовтня 1995 р.;
- г) 15 жовтня 1995 р.

5. Усі водні об'єкти є власністю:

- а) Президента України;
- б) Кабінету Міністрів України;
- в) Верховної Ради України;
- г) народу України.

Інформаційні джерела: 52-56.

Тема 10. Правове регулювання використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу

Основні терміни та поняття: природні ресурси, континентальний шельф, виключна (морська) економічна зона, аквакультура

По першому питанню лекції слід проаналізувати норми Закону України від 16 травня 1995 р. № 162/95-ВР «Про виключну (морську) економічну зону України», зокрема ст. 2, яка визначає обсяг поняття «виключна (морська) економічна зона». Згаданий Закон було прийнято на виконання положень Конвенції ООН по морському праву 1982 р.

Виключна (морська) економічна зона – це морські райони, зовні прилеглі до територіального моря України (включаючи райони навколо островів, що

їй належать), шириною до 200 морських миль, відлічених від тих самих вихідних ліній, що і територіальне море України.

По третьому питанню лекції слід звернути увагу на приписи ст. 7, 12, 13 Закону України від 16 травня 1995 р. № 162/95-ВР «Про виключну (морську) економічну зону України», якими врегульовано використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони, зокрема для промислового вилову риби та наукових досліджень.

Так, відповідно до ст. 7 зазначеного Закону Україна забезпечує оптимальне використання рибних та інших живих ресурсів у своїй виключній (морській) економічній зоні шляхом вжиття відповідних заходів для їх збереження та управління ними. При цьому промисел рибних та інших живих ресурсів, а також дослідження, розвідка та інші операції, пов'язані з таким промислом у виключній (морській) економічній зоні України, здійснюються іноземними юридичними та фізичними особами лише на підставі міжнародних угод. Іноземні юридичні та фізичні особи, які ведуть рибний промисел у виключній (морській) економічній зоні України згідно з цією статтею, повинні дотримувати вимог щодо збереження рибних та інших живих ресурсів, а також інших положень і умов, установлених цим Законом та іншими актами законодавства України.

Згідно зі ст. 12 Закону України від 16 травня 1995 р. № 162/95-ВР «Про виключну (морську) економічну зону України» юридичні і фізичні особи України та інших держав, міжнародні організації, відповідальні за утримання та експлуатацію штучних островів, установок і споруд, зобов'язані забезпечувати утримання у належному стані постійних засобів попередження про їх наявність. Будь-які залишені або невикористовувані установки і споруди повинні бути прибрані у найкоротший термін і таким чином, щоб не створювати перешкод судноплавству і рибальству або загрози забруднення морського середовища.

Про створення штучних островів, будівництво установок і споруд, встановлення навколо них зон безпеки, а також повну або часткову ліквідацію цих установок і споруд дається відповідне повідомлення в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Певні особливості має правова регламентація морських наукових досліджень, які у виключній (морській) економічній зоні України проводяться лише за згодою спеціально уповноважених органів України відповідно до законодавства України і міжнародних договорів України.

По четвертому питанню лекції необхідно проаналізувати положення Закону України від 18 вересня 2012 р. № 5293 «Про аквакультуру, відповідно до ст. 1 якого аквакультура (рибництво) – це сільськогосподарська діяльність із штучного розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури у повністю або частково

контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції (продукції аквакультури) та її реалізації, виробництва кормів, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх біорізноманіття, а також надання рекреаційних послуг

По останньому питанню лекції слід зазначити, що згідно зі ст. 21 Закону України від 16 травня 1995 р. № 162/95-ВР «Про виключну (морську) економічну зону України» громадяни України, іноземці та особи без громадянства за порушення законодавства про виключну (морську) економічну зону України несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність, встановлену законодавчими актами України. Зокрема ст. 22 зазначеного Закону передбачає відповідальність за незаконну промислову діяльність, а саме розвідку та розробку природних ресурсів виключної (морської) економічної зони; ст. 23 – порушення правил безпечної експлуатації споруд; ст. 24 – незаконне видобування природних ресурсів виключної (морської) економічної зони; ст. 25 – незаконне ведення морських наукових досліджень; ст. 26 – забруднення морського середовища. У перелічених статтях передбачені досить значні штрафні санкції, що свідчить про значимість збереження природних ресурсів виключної (морської) економічної зони для нашої держави.

План лекційного заняття

1. Визначення виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу та права на їх природні ресурси.
2. Особливості правового статусу континентального шельфу України.
3. Використання рибних та інших природних ресурсів виключної (морської) економічної зони.
4. Поняття аквакультури.
5. Юридична відповідальність за порушення вимог законодавства про виключну (морську) економічну зону.

План семінарського заняття

1. Визначення виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу.
2. Кримінальна та адміністративна відповідальність за порушення законодавства у галузі використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України.

3. Цивільно-правова відповідальність за порушення законодавства у галузі використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України.
4. Умови та порядок вирішення спорів у галузі використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України.
5. Міжнародне співробітництво у галузі використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу держави.

Тестові завдання для самоконтролю знань

1. Правовий режим виключної (морської) економічної зони визначає:
 - а) Земельний Кодекс України;
 - б) Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України»;
 - в) Закон України «Про природні ресурси»;
 - г) Лісовий Кодекс України.

2. Виключна (морська) економічна зона – це...
 - а) територія, на якій заборонений промисел рибних та інших живих ресурсів, а також дослідження, розвідка та інші операції, пов'язані з таким промислом;
 - б) морські райони, зовні прилеглі до територіального моря України (включаючи райони навколо островів, що їй належать), шириною до 200 морських миль, відлічених від тих самих вихідних ліній, що і територіальне море України;
 - в) те, з приводу чого виникають природоресурсні правовідносини;
 - г) усі відповіді правильні.

3. Елементами виключної (морської) економічної зони є:
 - а) морські райони, зовні прилеглі до територіального моря України;
 - б) райони навколо островів, що їй належать;
 - в) морські райони, в яких здійснюється промисел рибних та інших живих ресурсів, а також дослідження, розвідка та інші операції, пов'язані з таким промислом;
 - г) правильні варіанти а) і б).

4. За порушення законодавства у сфері використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони передбачено:
 - а) застосування штрафних санкцій;
 - б) конфіскація незаконно вилучених природних ресурсів;
 - в) конфіскація знарядь, з допомогою яких вчинено правопорушення;

г) усі варіанти правильні.

5. За порушення законодавства про виключну (морську) економічну зону України передбачено:

а) дисциплінарну відповідальність;

б) цивільно-правову відповідальність;

в) адміністративну та кримінальну відповідальність;

г) всі варіанти правильні.

Інформаційні джерела: 52-56.

Тема 11. Правове регулювання використання лісів

Основні терміни та поняття: природні ресурси, ліс, лісові ресурси, лісовий фонд, лісове право, лісове законодавство, правовий режим використання лісів, охорона лісів, відтворення лісів

Перш за все слід зауважити, що право лісокористування є складовою частиною права природокористування, тому йому притаманні всі загальні особливості останнього. Разом з тим, право лісокористування має певні особливості, що обумовлено формою державної власності на ліси, їх правовим режимом, значущістю лісів у виконанні екологічної, економічної, культурно-оздоровчої та інших функцій.

Право лісокористування слід розглядати у двох аспектах: як об'єктивне і як суб'єктивне право. Об'єктивне право лісокористування – це сукупність правових норм, що регулюють порядок та умови раціонального користування і відтворення лісів, підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин у зазначеній галузі. Суб'єктивне право лісокористування слід розуміти як установлену і гарантовану законом можливість конкретних суб'єктів на безпосередню експлуатацію лісів з метою задоволення потреб у лісових ресурсах, добування їх корисних властивостей.

Далі слід прояснити визначення таких понять, як «ліс», «лісові ресурси» та «лісовий фонд». Нині діюче лісове законодавство, на відміну від законодавства минулих років, визначає ліс як сукупність землі, рослинності, в якій домінують дерева та чагарники, тварин, мікроорганізмів та інших природних компонентів, що у своєму розвитку біологічно взаємопов'язані, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище (ст. 3 ЛК України). При цьому, як зазначено в Лісовому кодексі, ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезростаюванням виконують переважно екологічні (водоохоронні, захисні, санітарно-

гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні), естетичні, виховні та інші функції, мають обмежене експлуатаційне значення.

Поняття «лісовий фонд» є значно ширшим від поняття «лісу». В Лісовому кодексі України (ст. 4) воно визначається таким чином: «Усі ліси на території України становлять її лісовий фонд. До лісового фонду належать також земельні ділянки, не вкриті лісовою рослинністю, але надані для потреб лісового господарства». Таким чином, поняття «лісовий фонд» включає, крім лісу, ще й земельні ділянки, не вкриті лісовою рослинністю.

Поняття «лісові ресурси» також істотно відрізняються від понять «ліс» та «лісовий фонд». Лісовими ресурсами є деревина, технічна і лікарська сировина, кормові, харчові та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва (ст. 7 ЛК України).

У Лісовому кодексі України прямо не визначено, хто може бути суб'єктом права лісокористування. Але з аналізу лісового законодавства можна зробити висновок, що такими суб'єктами є: державні, кооперативні та громадські спеціалізовані лісогосподарські підприємства, інші підприємства, установи, організації, в яких створено спеціалізовані підрозділи для ведення лісового господарства, для спеціального використання лісових ресурсів, потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей, проведення науково-дослідних робіт. Законодавство відносить цих суб'єктів до постійних лісокористувачів.

До складу суб'єктів права лісокористування також слід віднести інші підприємства, установи, організації, об'єднання громадян, релігійні організації, громадян України, іноземних юридичних та фізичних осіб, які згідно з законом користуються лісовим фондом для потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей та проведення науково-дослідних робіт. Вони належать до тимчасових лісокористувачів.

Об'єктом права лісокористування є частина державного лісового фонду, надана в користування з певною ціллю. Ним може бути як ліс, так і земельна ділянка, не вкрита лісовою рослинністю, але надана для потреб лісового господарства. Конкретизуючими ознаками такого об'єкта є його розмір, межа та місцезонаштування.

Під порушенням лісового законодавства слід розуміти протиправну дію або бездіяльність, яка завдає шкоди лісам або земельним ділянкам лісового фонду чи не завдає такої шкоди, але направлена проти встановленого порядку користування лісами, а також земельними ділянками лісового фонду і передбачає юридичну відповідальність винної в цьому особи.

Перелік порушень лісового законодавства міститься в ст. 98 ЛК України. Це такі порушення: незаконне вирубування та пошкодження дерев і чагарників; знищення або пошкодження лісу внаслідок підпалу або недбалого поводження з вогнем; порушення вимог пожежної безпеки в лісах; знищення або пошкодження лісу внаслідок його забруднення хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими і побутовими відходами, стічними водами, іншими шкідливими речовинами, підтоплення, осушення та інші види шкідливого впливу; порушення строків лісовідновлення та інших вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених законодавством у галузі охорони, захисту, використання та відтворення лісів; порушення правил зберігання, транспортування та застосування засобів захисту лісів, стимуляторів росту, мінеральних добрив та інших препаратів; знищення або пошкодження лісових культур, сіянців або саджанців у лісових розсадниках і на плантаціях, а також природного підросту та самосіву на землях, призначених для відновлення лісу; засмічення лісів побутовими відходами і викидами, розкорчування земельних ділянок лісового фонду і використання їх для спорудження будівель, переробки деревини, влаштування складів тощо без належного дозволу; самовільна заготівля сіна та випасання худоби на земельних ділянках лісового фонду; порушення правил заготівлі (збирання) лісової підстилки, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід тощо; заготівля лісових ресурсів засобами, що негативно впливають на стан і відтворення лісів; порушення порядку використання лісосічного фонду, заготівля та вивезення деревини, заготівля живиці і використання інших лісових ресурсів; невнесення плати за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду у встановлені строки та деякі інші. Законодавчими актами України можуть бути передбачені також інші порушення лісового законодавства.

Згідно зі ст. 98 ЛК України порушення лісового законодавства тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність. Притягнення до цих видів юридичної відповідальності здійснюється в порядку і на основі, передбачених відповідно трудовим, адміністративним, цивільним або кримінальним законодавством.

Дискусійним є питання предмету та системи лісового права, оскільки наявність власного предмету правового регулювання свідчить про самостійність галузі права. Однак лісове право є підгалуззю природоресурсного права, а тому говорити про предмет лісового права неправильно. Що ж до системи лісового права, то її можна визначати по-різному. Якщо стверджувати, що лісове право є підгалуззю природоресурсного права, то воно включає правові норми та правові інститути, якщо ж лісове право вважати правовим інститутом, то він

включає правові норми та тубінститути. Зрештою такий поділ має важливе значення для науки природоресурсного права і залежить від тенденцій правотворення.

План лекційного заняття

1. Ліс як об'єкт правового регулювання використання.
2. Лісовий фонд України. Лісові ресурси.
3. Поняття, предмет, принципи і система лісового права.
4. Джерела лісового права.
5. Державне регулювання та управління у сфері лісових відносин.

План семінарського заняття

1. Актуальні проблеми використання лісових ресурсів в Україні.
2. Ліс як об'єкт правового регулювання використання.
3. Поняття лісового фонду України та лісових ресурсів.
4. Поняття, предмет, принципи і система лісового права.
5. Лісовий кодекс України.

Тестові завдання для самоконтролю знань

1. Правовий режим лісів визначає:
 - а) Земельний Кодекс України;
 - б) Закон України «Про плату за лісокористування»;
 - в) Закон України «Про лісові ресурси»;
 - г) Лісовий Кодекс України.
3. Елементами лісових правовідносин є:
 - а) Суб'єкти;
 - б) Об'єкти;
 - в) Зміст;
 - г) Всі варіанти правильні.
4. Зміст лісових правовідносин – це:
 - а) те, з приводу чого виникають відносини, тобто лісові ресурси;
 - б) права та обов'язки, що виникають між суб'єктами правовідносин;
 - в) учасники таких правовідносин;
 - г) підстави виникнення, зміни та припинення таких правовідносин.
5. Підставами виникнення лісових правовідносин може бути:
 - а) Придбання ділянки лісу за договором купівлі-продажу, дарування, міни, інших цивільно-правових угод;
 - б) отримання дозволу на спеціальне лісокористування;

- в) прийняття спадщини;
- г) всі варіанти правильні.

Інформаційні джерела: 52-56.

Тема 12. Правовий режим використання рослинного світу

Основні терміни та поняття: рослинний світ, правовий режим використання рослинного світу, охорона рослин, відтворення рослинного світу, загальне використання рослинних ресурсів, спеціальне використання рослинних ресурсів

Розгляд теми доречно розпочати з дослідження питання термінології.

Рослинний світ, як зазначено в ст. 3 Закону України від 9 квітня 1999 року «Про рослинний світ» являє собою сукупність усіх видів рослин, а також грибів та утворених ними угруповань на певній території.

Лісовий кодекс України, затверджений Верховною Радою України 21 січня 1994 року, вирізняє з лісового фонду окремі рослинні насадження, які не належали до лісів а саме: усі види зелених насаджень у межах населених пунктів, які не віднесені до категорії лісів; окремі дерева і групи дерев, чагарники на сільськогосподарських угіддях, садибах, дачних і садових ділянках.

Визначення Лісовим кодексом України терміна «ліс» (ст. 3 Лісового кодексу України, далі ЛК України) та прийняття Закону України «Про рослинний світ» є важливим підґрунтям для остаточного вирішення питання про співвідношення лісової і нелісової рослинності як об'єктів рослинного світу України, що підлягають охороні та використанню.

Законом України «Про рослинний світ» передбачена необхідність збереження природної просторової, видової, популяційної та ценотичної різноманітності об'єктів рослинного світу; збереження умов місцезростання дикорослих рослин і природних рослинних угруповань; науково обґрунтованого, невиснажливого використання природних рослинних ресурсів; здійснення заходів щодо запобігання негативного впливу господарської діяльності на рослинний світ; охорони об'єктів рослинного світу від пожеж, захист від шкідників і хвороб; здійснення заходів щодо відтворення об'єктів рослинного світу; регулювання поширення та чисельності дикорослих рослин і використання їх запасів з урахуванням інтересів охорони здоров'я населення.

Відповідно до Закону «Про рослинний світ» використання природних рослинних ресурсів здійснюється в порядку загального або спеціального використання.

У порядку загального використання природних рослинних ресурсів громадяни можуть збирати лікарську і технічну сировину, квіти, ягоди, плоди, гриби та інші харчові продукти для задоволення власних потреб, а також використовувати ці ресурси в рекреаційних, оздоровчих, культурно-освітніх та виховних цілях. Загальне використання здійснюється громадянами з додержанням правил, що затверджуються центральним органом виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, без надання їм відповідних дозволів та безоплатно.

Особливостями загального використання природних рослинних ресурсів є те, що воно здійснюється: фізичними особами за відсутності дозволів на використання природних рослинних ресурсів та безоплатно.

Спеціальне використання природних рослинних ресурсів здійснюється за дозволом юридичними або фізичними особами для задоволення їх виробничих та наукових потреб, а також з метою отримання прибутку від реалізації цих ресурсів або продуктів їх переробки.

Видами спеціального використання природних рослинних ресурсів, що передбачені діючим законодавством «Про рослинний світ», є: збирання лікарських рослин; заготівля деревини під час рубок головного користування; заготівля живиці; заготівля кори, лубу, деревної зелені, деревних соків тощо; збирання квітів, ягід, плодів, горіхів, насіння, грибів, лісової підстилки, очерету тощо; заготівля сіна; випасання худоби.

По останньому питанню лекції необхідно виходити з того, що охорона рослинного світу передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження просторової, видової та ценотичної різноманітності і цілісності об'єктів рослинного світу, охорону умов їх місцезростання, збереження від знищення, пошкодження, захист від шкідників і хвороб, а також невиснажливе використання.

Охорона рослинного світу здійснюється центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, власниками та користувачами (у тому числі орендарями) земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти рослинного світу, а також користувачами природних рослинних ресурсів.

Відповідно до Закону України «Про рослинний світ» охорона рослинного світу забезпечується: встановленням правил і норм охорони, використання та відтворення об'єктів рослинного світу; проведенням екологічної експертизи та інших заходів з метою запобігання загибелі об'єктів рослинного світу в результаті господарської діяльності; захистом земель, зайнятих об'єктами рослинного світу, від ерозії, підтоплення, заболочення, засолення, висихання, ущільнення, засмічення, забруднення промисловими і побутовими відходами і стоками, хімічними й радіоактивними речовинами та від іншого несприятливого впливу; створенням та оголошенням

територій та об'єктів природно-заповідного фонду; організацією наукових досліджень, спрямованих на забезпечення здійснення заходів щодо охорони та відтворення об'єктів рослинного світу; розвитком системи інформування про об'єкти рослинного світу та вихованням у громадян дбайливого ставлення до них; створенням системи державного обліку та здійсненням державного контролю за охороною, використанням та відтворенням рослинного світу; занесенням рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин до Червоної книги України та рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань – до Зеленої книги України; встановленням юридичної відповідальності за порушення порядку охорони та використанням природних рослинних ресурсів; здійсненням інших заходів і встановленням законодавством інших вимог щодо охорони рослинного світу.

План лекційного заняття

1. Рослинний світ як об'єкт правового регулювання використання.
2. Законодавство України про рослинний світ.
3. Державне регулювання режиму рослинного світу.
4. Право державної, комунальної та приватної власності на об'єкти рослинного світу.
5. Правові форми використання рослинних ресурсів.
6. Загальне та спеціальне використання об'єктів рослинного світу.

План семінарського заняття

1. Актуальні проблеми правового регулювання використання рослинного світу в Україні.
2. Рослинний світ як об'єкт правового регулювання.
3. Види природних рослинних ресурсів.
4. Природні рослинні ресурси загальнодержавного і місцевого значення.
5. Співвідношення понять «ліс» і «рослинний світ».
6. Загальна характеристика Закону України «Про рослинний світ».

Тестові завдання для самоконтролю знань

1. Покарання у вигляді штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією незаконно добутого призначається у разі:

- а) незаконної порубки лісу;

- б) проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів;
- в) порушення ветеринарних правил, яке спричинило поширення епізоотії або інші тяжкі наслідки;
- г) забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля.

2. Система спостереження за станом земель із метою своєчасного виявлення змін їх оцінки, відвернення та ліквідації наслідків негативних процесів - це:

- а) виміри земель.
- б) дослідження земель.
- в) моніторинг земель.
- г) розділення земель.

3. Суб'єктами права загального використання природних ресурсів є:

- а) фізичні особи;
- б) юридичні особи;
- в) фізичні та юридичні особи;
- г) державні підприємства та установи.

4. Спеціальним правом природокористування є:

- а) право використання парків;
- б) збирання дикорослих ягід;
- в) договір оренди землі;
- г) право використання водоймищ для купання.

5. Права громадян з лісокористування захищаються і відновлюються у:

- а) судовому порядку;
- б) правовому порядку;
- в) адміністративному порядку;
- г) конституційному порядку.

Інформаційні джерела: 52-56.

Тема 13. Правові засади використання тваринного світу

Основні терміни та поняття: тваринний світ, полювання, мисливство, рибальство, аквакультура, об'єкти тваринного світу, правовий режим використання тваринного світу

Вивчення питань необхідно розпочати з визначення особливостей правового регулювання використання та охорони тваринного світу.

Тваринний світ є невід'ємним компонентом навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей.

Правовою основою, на якій ґрунтується охорона, використання і відтворення тваринного світу, є закони України «Про тваринний світ», «Про виключну (морську) економічну зону України», «Про мисливське господарство і полювання», «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них», «Про аквакультуру», інші нормативні акти національного законодавства, а також міжнародні угоди. Завданням законодавства про тваринний світ України є регулювання відносин у галузі охорони, раціонального використання і відтворення об'єктів тваринного світу, збереження та поліпшення середовища його перебування, забезпечення умов сталого існування їх видової і популяційної різноманітності.

Об'єктам тваринного світу притаманні певні юридичні ознаки, які дозволяють вирізнити їх з-поміж інших об'єктів власності чи користування. До представників тваринного світу, що охороняються наведеними законами, належать лише дикі тварини. Відносини в галузі охорони і використання сільськогосподарських, свійських та інших тварин для господарських, наукових, естетичних цілей регулюються не екологічним, а цивільним, аграрним чи іншим законодавством України.

Щодо впливу держави на використання та охорону тваринного світу, то чинні нормативно-правові акти містять перелік порушень відповідного законодавства. Серед них найбільш поширеними є порушення порядку і правил надання об'єктів тваринного світу в користування, їх самовільне чи понадлімітне спеціальне використання, незаконне вилучення тварин з природного середовища, порушення вимог щодо охорони середовища перебування тварин. Вчинення наведених та інших правопорушень передбачає дисциплінарну, адміністративну, кримінальну та майнову відповідальність. Але у зв'язку з тим, що процес оновлення природоресурсного законодавства просувався швидше, ніж в «охоронних» галузях законодавства, не всім наведеним у статтях законів правопорушенням кореспондує відповідна правова норма Кримінального кодексу чи Кодексу про адміністративні правопорушення.

План лекційного заняття

1. Тваринний світ як об'єкт правового регулювання використання.

2. Об'єкти тваринного світу.
3. Загальна характеристика законодавства про тваринний світ.
4. Особливості управління в галузі використання тваринного світу.
5. Функції управління, повноваження органів і посадових осіб системи управління, контролю й охорони.

План семінарського заняття

1. Актуальні проблеми правового регулювання використання тваринного світу в Україні.
2. Тваринний світ як об'єкт права власності та права користування.
3. Об'єкти тваринного світу.
4. Загальна характеристика законодавства про тваринний світ.
5. Загальна характеристика Закону України «Про тваринний світ».

Тестові завдання для самоконтролю знань

1. Охорона тваринного світу забезпечується шляхом:
 - а) встановлення заборони та обмеження;
 - б) запобігання загибелі тварин під час здійснення виробничих процесів;
 - в) охорона середовищ існування;
 - г) встановлення правил та науково обґрунтованих норм.
2. Система спостереження за станом земель із метою своєчасного виявлення змін. Їх оцінки, відвернення та ліквідації наслідків негативних процесів - це:
 - а) виміри земель.
 - б) дослідження земель.
 - в) моніторинг земель.
 - г) розділення земель.
3. Суб'єктами права загального використання фауни є:
 - а) фізичні особи;
 - б) юридичні особи;
 - в) фізичні та юридичні особи;
 - г) державні підприємства та установи.
4. Спеціальним правом користування об'єктами тваринного світу є:
 - а) право використання парків;
 - б) збирання дикорослих ягід;
 - в) договір оренди землі;
 - г) промислове рибальство.

5. Права громадян з користування об'єктами тваринного світу захищаються і відновлюються у:

- а) судовому порядку;
- б) правовому порядку;
- в) адміністративному порядку;
- г) конституційному порядку.

Інформаційні джерела: 52-56.

Тема 14. Правовий режим використання природно-заповідного фонду

***Основні терміни та поняття:** природно-заповідний фонд, заповідники, заказники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, охорона об'єктів природно-заповідного фонду*

Перш за все слід пояснити, що природно-заповідний фонд становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального природоресурсного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища. За законодавством природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Фонд розглядається як складова частина світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

До природно-заповідного фонду України належать: природні території та об'єкти (природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища); штучно створені об'єкти, (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва).

Території та об'єкти природно-заповідного фонду, найважливіші об'єкти екологічної мережі, яка являє собою єдину територіальну систему, що утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного та рослинного світу, генетичного фонду, а також

інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні.

Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічної і наукової цінності можуть бути загальнодержавного або місцевого значення. При цьому заказники поділяються на ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні. Серед пам'яток природи розрізняються комплексні, ботанічні, зоологічні, гідрологічні та геологічні.

Особливість організації охорони природних біосферних заповідників, національних парків, регіональних ландшафтних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків загальнодержавного значення становить те, що ця діяльність покладається на спеціальні служби охорони, які створюються в складі адміністрації заповідних територій зазначених категорій.

Охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду інших категорій покладається на підприємства, установи та організації, у віданні яких вони перебувають. У разі необхідності їх охорона може покладатися на адміністрації розташованих поблизу природних та біосферних заповідників, національних і регіональних парків (ст. 60 Закону «Про природно-заповідний фонд України»).

До складу служб охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду входять керівники адміністрацій природних і біосферних заповідників, національних природних і регіональних ландшафтних парків, ботанічних садів, дендрологічних та зоологічних парків загальнодержавного значення, працівники охорони, а також інших підрозділів.

Працівники служб охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду мають право перевіряти у громадян і службових осіб посвідчення на перебування і використання природних ресурсів та іншу діяльність у межах відповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду; вилучати у порушників предмети та знаряддя незаконного використання природних об'єктів; проводити особистий огляд осіб, речей, транспортних засобів та перевірку знарядь і продукції, одержаної в результаті природокористування; безперешкодно відвідувати підприємства установи, організації, судна та інші транспортні засоби в межах відповідних територій, об'єктів природно-заповідного фонду, їх охоронних зон для перевірки дотримання законодавства про природокористування, давати обов'язкові для виконання приписи з метою усунення порушень, виявлених у межах територій та об'єктів цього фонду; складати протоколи про порушення вимог

законодавства, надсилати їх відповідним органам для притягнення винних осіб до відповідальності.

Особливості правової охорони права користування територіями та об'єктами природно-заповідного фонду полягають в установленні заповідного режиму щодо використання їх корисних властивостей, обмеженні прав і розширенні обов'язків відповідних суб'єктів під час здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності (землевпорядкування, лісовпорядкування тощо), захисті цього режиму, а також законних прав та інтересів природокористувачів шляхом встановлення підвищеної відповідальності за правопорушення, а також за знищення та пошкодження заповідних природних комплексів та об'єктів.

План лекційного заняття

1. Природно-заповідний фонд України як об'єкт правової охорони.
2. Законодавство України про природно-заповідний фонд.
3. Види територій і об'єктів природно-заповідного фонду України.
4. Порядок створення й оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.
5. Загальна характеристика правового режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.

План семінарського заняття

1. Поняття та класифікація територій і об'єктів природно-заповідного фонду України.
2. Порядок створення й оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.
3. Загальна характеристика правового режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.
4. Правовий режим природних заповідників, біосферних заповідників і національних природних парків.
5. Особливості правового режиму ландшафтних парків.
6. Особливості правового режиму ботанічних садів і парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.
7. Правовий режим охоронних зон природно-заповідного фонду.

Тестові завдання для самоконтролю знань

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» прийнятий:
 - а) 16 травня 1991 р.;
 - б) 16 травня 1992 р.;
 - в) 16 червня 1992 р.;

г) 16 червня 1993 р.

2. Права громадян з користування об'єктами природно-заповідного фонду захищаються і відновлюються у:

- а) судовому порядку;
- б) правовому порядку;
- в) адміністративному порядку;
- г) конституційному порядку.

3. Ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального природоресурсного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища - це:

- а) природний ареал;
- б) природно-заповідний фонд;
- в) природно-заповідний комплекс;
- г) довкілля.

4. До природних ресурсів континентального шельфу України відносяться:

- а) мінеральні ресурси;
- б) покриваючі води;
- в) риби;
- г) водні організми «сидячих» видів та мінеральні ресурси.

5. Діяльність, яка направлена на розробку, створення, підтримку або зміну позиції цільової аудиторії по відношенню до конкретного об'єкта природно-заповідного фонду - це:

- а) менеджмент природно-заповідних територій;
- б) маркетинг природно-заповідних територій;
- в) експертиза природно-заповідних територій;
- г) аудит природно-заповідних територій.

Інформаційні джерела: 52-56.

Тема 15. Правове регулювання використання курортних, лікувально-оздоровчих і рекреаційних зон

Основні терміни та поняття: правовий режим використання курортних, лікувально-оздоровчих і рекреаційних зон, курорт, охорона

рекреаційних зон та курортів, спеціальний режим здійснення господарської діяльності на території курорту, рекреаційних та лікувально-оздоровчих зон

Значення правового регулювання використання та охорони курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних зон (територій) полягає не тільки в тому, що воно є необхідною основою для збереження унікальних природних факторів, а й однією з форм реалізації конституційних прав громадян, таких як право на життя, охорону здоров'я, право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище. У зв'язку з цим важливим елементом належного правового регулювання використання природних територій є визначення поняття курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних зон.

У чинному природоресурсному законодавстві України міститься поняття курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних природних ресурсів. Так, ст. 47 Земельного кодексу України закріплює, що до земель оздоровчого призначення належать землі, які мають природні лікувальні властивості, що використовуються або можуть використовуватися для профілактики захворювань людей. Згідно ж зі ст. 62 Водного кодексу України лікувальними визнаються водні об'єкти, які мають природні лікувальні властивості і які включені до спеціального переліку.

Комплексне регулювання цього питання здійснюється Законом України «Про курорти». Відповідно до них курортом є освоєна територія, яка розташована на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури і використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні.

Отже, юридичними ознаками курорту або курортної зони є підтверджена у встановленому законом порядку наявність лікувальних природних ресурсів; розташування необхідних для використання зазначених ресурсів та лікування людей об'єктів інфраструктури; оголошення в передбаченому законом порядку оздоровчої території курортом, з визначенням її меж та правового режиму використання її природних ресурсів.

Під природними лікувальними ресурсами або факторами слід розуміти певні елементи навколишнього природного середовища, які за своїми природними властивостями здатні здійснювати лікувально-оздоровчий вплив на фізіологічний та психологічний стан організму людини, поновлюючи його життєві сили. До них належать: мінеральні та термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними

умовами, придатні для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань.

Лікувальні природні ресурси поділяються залежно від їх розповсюдження на два види: особливо цінні та унікальні природні лікувальні ресурси та загальнопоширені природні лікувальні ресурси.

Важливо, що з метою забезпечення ефективного та раціонального використання курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних зон чинне природоресурсне законодавство України відносить ці території до природних територій, які мають бути під особливою охороною і на яких встановлюється спеціальний режим здійснення господарської та будь-якої іншої діяльності.

На землях оздоровчого призначення забороняється діяльність, яка суперечить їх цільовому призначенню або може негативно вплинути на природні лікувальні властивості цих земель. Аналогічні обмеження встановлено і щодо використання рекреаційних зон. Так, на землях рекреаційного призначення заборонена діяльність, що перешкоджає або може перешкоджати використанню їх за призначенням, а також негативно впливає або може вплинути на природний стан цих земель.

До заходів правової охорони належить встановлення округів санітарної охорони та зонування курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних територій.

План лекційного заняття

1. Правовий режим використання курортних, лікувально-оздоровчих зон і курортів.
2. Поняття рекреаційних зон, їх види, склад, порядок утворення.
3. Особливості управління в галузі використання рекреаційних зон.
4. Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері використання й охорони курортних, оздоровчих і лікувальних об'єктів, територій і рекреаційних ресурсів.

План семінарського заняття

1. Поняття та види природних лікувальних ресурсів та комплексів.
2. Правовий режим використання курортних, лікувально-оздоровчих зон і курортів.
3. Поняття рекреаційних зон, їх види, склад, порядок утворення.
4. Особливості управління в галузі використання рекреаційних зон.
5. Правовий режим використання природних ресурсів курортів.
6. Правовий режим використання природних ресурсів округів санітарної охорони курортів.

7. Правовий режим використання природних ресурсів у лікувально-оздоровчих місцевостях.

Тестові завдання для самоконтролю знань

1. Права громадян з користування об'єктами курортних, оздоровчих і лікувальних зон, територій і рекреаційних ресурсів захищаються і відновлюються у:

- а) судовому порядку;
- б) правовому порядку;
- в) адміністративному порядку;
- г) конституційному порядку.

2. Визначити суб'єктів права власності на лікувально-оздоровчі, курортні та рекреаційні території в Україні:

- а) громадяни України;
- б) фізичні особи;
- в) юридичні особи;
- г) підприємства.

3. Власник земельної ділянки рекреаційного призначення сплачує:

- а) орендну плату;
- б) плату за землю;
- в) земельний податок;
- г) земельний збір.

4. Визначення земель оздоровчого призначення міститься в:

- а) Законі України «Про курорти»;
- б) Земельному Кодексі України;
- в) Законі України «Про лікування»;
- г) правильна відповідь не зазначена.

1. За порушення законодавства у сфері використання й охорони курортних, оздоровчих та лікувальних об'єктів, територій та рекреаційних ресурсів настає:

- а) кримінальна відповідальність;
- б) адміністративна відповідальність;
- в) цивільно-правова відповідальність;
- г) всі відповіді правильні.

Інформаційні джерела: 52-56.

Тема 16. Правовий режим використання нематеріалізованих природних ресурсів, їх компонентів та природних ресурсів забруднених територій

Основні терміни та поняття: атмосферне повітря, клімат, кліматичний ресурс, озоновий шар, радіочастотний ресурс, простір, радіація, ядерна енергія, парниковий ефект, нематеріалізовані природні ресурси

Вивчення питань необхідно розпочати з визначення основних понять: «атмосферне повітря», «кліматичний ресурс», «озоновий шар», «простір», «радіочастотний ресурс».

Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» атмосферне повітря – це життєво важливий компонент навколишнього природного середовища, який являє собою природну суміш газів, що знаходиться за межами жилих, виробничих та інших приміщень. Атмосферне повітря є одним з основних життєво важливих елементів навколишнього природного середовища.

Озоновий шар є частиною атмосфери, в межах якого концентрація молекул озону в 10 разів вища, ніж біля поверхні Землі. Озоновий шар лежить в стратосфері на висоті від 15 до 35 км.

Кліматичні ресурси – це невичерпні природні ресурси, що включають в себе сонячну енергію, вологу та енергію вітру, їх не споживають безпосередньо в матеріальній і нематеріальній діяльності люди, не знищують в процесі використання, але вони можуть погіршуватися (забруднюватися) або поліпшуватися. Кліматичними їх називають тому, що вони визначаються особливостями клімату.

Поняття простору є загальноживим і визначається як одна з основних об'єктивних форм існування матерії, яка характеризується протяжністю і обсягом. У контексті теми лекції простір розглядається як нематеріальний об'єкт, який є основою для розміщення різноманітних природних ресурсів.

Оскільки з часом усе більше актуалізується питання використання радіохвиль у промисловості та інших сферах суспільної діяльності, визначення радіочастотного ресурсу закріплено на законодавчому рівні. Так, згідно зі ст. 1 Закону України від 01 червня 2000 р. № 1770 «Про радіочастотний ресурс України» радіочастотний ресурс – це частина радіочастотного спектра, придатна для передавання та/або приймання електромагнітної енергії радіоелектронними засобами і яку можливо використовувати на території України та за її межами відповідно до законів України та міжнародного права, а також на виділених для України частотно-орбітальних позиціях.

Далі доцільно ознайомитись із положеннями Закону України «Про охорону атмосферного повітря», що спрямований на збереження та відновлення природного стану атмосферного повітря, створення сприятливих умов для життєдіяльності, забезпечення екологічної безпеки та запобігання шкідливому впливу атмосферного повітря на здоров'я людей та навколишнє природне середовище.

По другому питанню лекції слід відмітити, що основні правові норми, які визначають вимоги охорони озонового шару та закріплюють заходи боротьби із глобальним потеплінням та іншими проблемами зміни клімату, містяться в міжнародних договорах та конвенціях, що становлять правову основу екологізації природоресурсного законодавства.

По третьому питанню лекції необхідно розпочати з того, що простір не визначається нормативно-правовими актами, а тому слід вести мову в першу чергу про використання земельних ділянок, над та під якими і знаходиться простір. Слід відмітити, що вітчизняні науковці досліджують на цей час питання становлення підземного права, поряд із атмосферо повітряним.

Окремо варто зупинитись на важливому для України питанні правового регулювання атомної енергетики. Так, атомна радіація розуміється як вид забруднення природного середовища, яке шкідливо впливає на здоров'я людини, навколишнє природне середовище та матеріальні ресурси. Інтереси охорони навколишнього середовища і здоров'я людини від шкідливого впливу ядерного випромінювання вимагають створення надійної системи правового регулювання використання атомної енергії. Механізм правового забезпечення охорони довкілля у цій царині включає нормативно-правові акти, технічні норми і стандарти радіаційної безпеки, систему органів контролю і заходи відповідальності.

Основними нормативно-правовими актами в цій галузі є Постанова Верховної Ради України «Про концепцію державного регулювання безпеки та управління ядерною галуззю в Україні» від 25 січня 1994 року, Закон України від 8 лютого 1995 року «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», Закон України від 30 червня 1995 року «Про поводження з радіоактивними відходами», Закон України від 14 січня 1998 року «Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань», Закон України від 11 січня 2000 року «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії».

По останньому питанню лекції слід самостійно проаналізувати норми спеціального Закону України від 01 червня 2000 р. «Про радіочастотний ресурс України», який встановлює правову основу користування радіочастотним ресурсом України, визначає повноваження держави щодо умов користування радіочастотним ресурсом України, права,

обов'язки і відповідальність органів державної влади, що здійснюють управління і регулювання в цій сфері, та фізичних і юридичних осіб, які користуються та/або мають намір користуватися радіочастотним ресурсом України.

План лекційного заняття

1. Атмосферне повітря як об'єкт правового регулювання використання.
2. Кліматичний ресурс та озоновий шар як об'єкти правової охорони.
3. Правові питання використання простору.
4. Особливості правового регулювання використання альтернативних джерел енергії.
5. Правове регулювання використання радіочастотного ресурсу.

План семінарського заняття

1. Специфіка, сучасний стан й актуальні проблеми правового регулювання використання атмосферного повітря.
2. Законодавство України про охорону атмосферного повітря.
3. Відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря.
4. Поняття екологічно уражених об'єктів та забруднених територій.
5. Правовий режим використання природних ресурсів зон надзвичайних екологічних ситуацій

Тестові завдання для самоконтролю знань

1. Правові засади використання та охорони атмосферного повітря закріплено нормами:
 - а) Конституції України;
 - б) Законом України «Про охорону атмосферного повітря»;
 - в) Кодексом України про атмосферне повітря;
 - г) такий нормативний акт відсутній.
2. Атмосферне повітря – це...
 - а) частина простору, в межах якого концентрація молекул озону в 10 разів вища, ніж біля поверхні Землі, знаходиться в стратосфері на висоті від 15 до 35 км.;
 - б) життєво важливий компонент навколишнього природного середовища, який являє собою природну суміш газів, що знаходиться за межами жилих, виробничих та інших приміщень;
 - в) невичерпні природні ресурси, що включають в себе сонячну енергію, вологу та енергію вітру, їх не споживають безпосередньо в матеріальній і нематеріальній діяльності люди, не

знищують в процесі використання, але вони можуть погіршуватися (забруднюватися) або поліпшуватися;

г) частина радіочастотного спектра, придатна для передавання та/або приймання електромагнітної енергії радіоелектронними засобами і яку можливо використовувати на території України та за її межами відповідно до законів України та міжнародного права, а також на виділених для України частотно-орбітальних позиціях.

3. Озоновий шар – це...

а) частина простору, в межах якого концентрація молекул озону в 10 разів вища, ніж біля поверхні Землі, знаходиться в стратосфері на висоті від 15 до 35 км.;

б) життєво важливий компонент навколишнього природного середовища, який являє собою природну суміш газів, що знаходиться за межами жилих, виробничих та інших приміщень;

в) невичерпні природні ресурси, що включають в себе сонячну енергію, вологу та енергію вітру, їх не споживають безпосередньо в матеріальній і нематеріальній діяльності люди, не знищують в процесі використання, але вони можуть погіршуватися (забруднюватися) або поліпшуватися;

г) частина радіочастотного спектра, придатна для передавання та/або приймання електромагнітної енергії радіоелектронними засобами і яку можливо використовувати на території України та за її межами відповідно до законів України та міжнародного права, а також на виділених для України частотно-орбітальних позиціях.

4. Кліматичний ресурс – це...

а) частина простору, в межах якого концентрація молекул озону в 10 разів вища, ніж біля поверхні Землі, знаходиться в стратосфері на висоті від 15 до 35 км.;

б) життєво важливий компонент навколишнього природного середовища, який являє собою природну суміш газів, що знаходиться за межами жилих, виробничих та інших приміщень;

в) невичерпні природні ресурси, що включають в себе сонячну енергію, вологу та енергію вітру, їх не споживають безпосередньо в матеріальній і нематеріальній діяльності люди, не знищують в процесі використання, але вони можуть погіршуватися (забруднюватися) або поліпшуватися;

г) частина радіочастотного спектра, придатна для передавання та/або приймання електромагнітної енергії радіоелектронними засобами і яку можливо використовувати на території України та за її межами відповідно до законів України та міжнародного права, а також на виділених для України частотно-орбітальних позиціях.

5. Радіочастотний ресурс – це...

а) частина простору, в межах якого концентрація молекул озону в 10 разів вища, ніж біля поверхні Землі, знаходиться в стратосфері на висоті від 15 до 35 км.;

б) життєво важливий компонент навколишнього природного середовища, який являє собою природну суміш газів, що знаходиться за межами жилих, виробничих та інших приміщень;

в) невичерпні природні ресурси, що включають в себе сонячну енергію, вологу та енергію вітру, їх не споживають безпосередньо в матеріальній і нематеріальній діяльності люди, не знищують в процесі використання, але вони можуть погіршуватися (забруднюватися) або поліпшуватися;

г) частина радіочастотного спектра, придатна для передавання та/або приймання електромагнітної енергії радіоелектронними засобами і яку можливо використовувати на території України та за її межами відповідно до законів України та міжнародного права, а також на виділених для України частотно-орбітальних позиціях.

Інформаційні джерела: 52-56.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ (НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ПРОЕКТИ) ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Індивідуальне навчально-дослідне завдання – це вид позааудиторної самостійної роботи студента навчального, навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, яке використовується у процесі вивчення програмного матеріалу навчальної дисципліни й завершується разом зі складанням рубіжного чи підсумкового контролю з навчальної дисципліни.

Ця група завдань має науково-дослідницький характер, спонукає до якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів, рекомендована тим із них, хто опанував базовий зміст навчальної програми й виявляє здібності та інтерес до такої роботи. Ці завдання становлять варіативну частину модуля, їхнє виконання заохочується додатковою сумою балів.

Індивідуальні заняття проводяться з урахуванням психо-фізичних особливостей та академічної успішності студентів, а саме – для здійснення більш ретельного контролю та деталізації навчально-методичних рекомендацій в опануванні дисципліни тими з них, хто мають низьку академічну успішність, і створення умов для поглиблення знань та розвитку творчих здібностей обдарованих студентів. Під час проведення індивідуальних занять передбачається робота за такими напрямками: надання допомоги студентам, які потребують додаткових роз'яснень під час підготовки до складання проміжного та підсумкового контролю (усне та письмове тестування, співбесіда, аналіз аналітичних оглядів, публікацій за визначеною проблемою, матеріалів розв'язання практичних ситуацій); рекомендації студентам у виконанні індивідуальних завдань, написанні есе та надання їхній роботі творчого спрямування (обговорення матеріалів наукового реферату з визначеної проблеми, підготовлених доповідей на студентську наукову конференцію, для участі в засіданнях гуртка «In Юре» та в дебатах на засіданнях клубу «Феміда», матеріалів публікацій у наукових виданнях, розробок сценаріїв дидактичної гри); підбиття підсумків виконання студентами письмових робіт (тестів, понятійних диктантів, модульних контрольних робіт) з подальшою корекцією напрямів самостійної роботи.

Есе (франц. *essai* – спроба, нарис; лат. *exagium* – зважування) – це прозаїчний твір невеликого обсягу та вільної композиції, який виражає індивідуальні враження та міркування з конкретного приводу чи питання, не претендує на визначальне чи вичерпне трактування предмета. Як правило, есе пропонує новий, суб'єктивно забарвлений погляд на проблему, може мати філософський, науково-популярний чи суто белетристичний характер.

Написання студентом таких робіт (не більше однієї – двох із навчальної дисципліни) має сприяти виявленню його наукового, творчого підходу до розуміння найважливіших питань теми, запропонованої викладачем або обраної самостійно за погодженням з останнім. Кожне есе, що відповідає вимогам до написання наукових робіт, дає змогу отримати позитивну оцінку. Студенту надається можливість виконати презентацію відповідної теми в аудиторії (не більше двох із навчальної дисципліни).

У процесі індивідуальної роботи студенти під керівництвом викладача повинні навчитись аналізувати деякі правові документи, нормативні акти, уміти оцінювати певні правові ситуації, правильно кваліфікувати окремі протиправні прояви та складати відповідні документи. Такі документи складаються з урахуванням вимог законодавства та повинні мати самостійний характер.

У разі, якщо студент працює над масштабнішою конкурсною науковою роботою, за погодженням із викладачем вона може бути зархована замість есе та презентацій (якщо студент не потребує додаткових балів). Крім того, студент запрошується зі своїми роботами з господарського права на конкурси наукових праць, конференції. Здобуття призових місць є підставою для нарахування додаткових балів відповідно до наведеної шкали розподілу балів.

Однією з форм індивідуальної творчої роботи є **написання та захист реферату**.

Робота над рефератом складається з таких етапів: вибір теми на основі тематики, затвердженої кафедрою; накопичення інформаційного матеріалу; підготовка та написання реферату; захист реферату.

Структура реферату: 1) план; 2) короткий вступ; 3) виклад основного змісту теми; 4) висновки; 5) список використаної літератури.

План – це логічна основа реферату, від нього залежить структура, зміст, логічний зв'язок частин реферату. Розробка плану розпочинається з ознайомлення з відповідною літературою, на основі якої складається попередній план із трьох – чотирьох пунктів. План не слід занадто деталізувати – у ньому даються основні, центральні питання теми в логічній послідовності. Доцільно попередньо складений план реферату узгодити на консультації з викладачем.

Маючи попередній план, необхідно звернутися до бібліографії. Суттєву допомогу в ознайомленні з бібліографією можуть надати бібліотечні каталоги (алфавітний, предметний), довідкова література (енциклопедії, словники, статистичні збірники), наукова та періодична література (монографії, журнали, газети).

Основному тексту в рефераті передуює вступ. У ньому слід показати значення, актуальність проблеми, яка розглядається, обґрунтувати вибір

теми, сформулювати основну мету, яка буде розкрита в рефераті.

В основній частині роботи велику увагу слід приділити глибокому теоретичному аналізу як теми в цілому, так і окремих її питань, правильно ув'язати теоретичні положення із практикою, розкрити матеріал відповідно до складеного плану.

Виклад основних питань завершується короткими висновками, де узагальнюються найважливіші положення, розглянуті в рефераті.

Реферат повинен бути написаний грамотно, без помилок, повторів, скорочень.

Важливе значення має правильне оформлення реферату. На титульній сторінки необхідно вказати назву вищого навчального закладу, факультету, навчальної дисципліни, тему реферату, групу, своє прізвище та ініціали, прізвище викладача, рік написання. На наступному аркуші наводиться план реферату із вказаними сторінками відповідних розділів.

Зазначені в тексті цитати повинні відповідати посиланням на джерела, з яких вони наведені, та оформлятися так: [1, с. 25], де перша цифра – номер джерела за списком використаної літератури, а друга – номер сторінки. Текст реферату повинен бути набраним на комп'ютері з одного боку аркуша формату А4, шрифт – Times New Roman, розмір – 14, поля: верхнє та нижнє – 20 мм, лівє – 30 мм, правє – 15 мм, інтервал – 1,5. Кожен розділ плану починається з нової сторінки. Сторінки повинні бути пронумеровані у правому верхньому куті. Обсяг реферату – 12–15 сторінок.

У кінці реферату наводиться список використаної літератури (8–10 джерел), поданої в порядку використання посилань по тексту роботи, з наведенням прізвища та ініціалів автора, назви праці (статті), видавництва, року видання та загальної кількості сторінок із кожного літературного джерела.

Підготовлений реферат захищається на семінарському (практичному) або індивідуальному занятті. За умови позитивної рецензії викладача реферат допускається до захисту, в іншому випадку його необхідно доопрацювати відповідно до даних у ній рекомендацій. Реферат не допускається до захисту, якщо: текст реферату є компіляцією тексту підручника; основні питання не розкрито або викладено фрагментарно; текст містить помилки; реферат оформлено неправильно.

Підготовка до захисту реферату включає усунення недоліків і помилок, вказаних у рецензії, та складання короткого резюме реферату (визначення важливих понять, фактів, формулювання висновків), що посприє закріпленню матеріалу в пам'яті й вільному його викладу під час захисту.

**Рекомендована тематика для письмової доповіді
(есе), реферату, індивідуального завдання**

Модуль I

Загальні положення природоресурсного права

Тема 1. Поняття природоресурсного права

1. Природоресурсне право в системі права України.
2. Предмет природоресурсного права.
3. Природоресурсне право як комплексна галузь права.
4. Історія становлення природоресурсного права.
5. Актуальні проблеми природоресурсного права.

Тема 2. Джерела природоресурсного права

6. Нормативно-правові договори як джерела природоресурсного права.
7. Правові звичаї як джерела природоресурсного права.
8. Класифікація джерел природоресурсного права.
9. Удосконалення природоресурсного законодавства.

Тема 3. Право власності на природні ресурси

10. Проблеми права власності на природні ресурси Українського народу
11. Відносини власності у водокористуванні за законодавством України.

Тема 4. Право природокористування та його основні види

12. Правове регулювання оренди природних об'єктів.
13. Загальне та спеціальне користування природними ресурсами: порівняльний аспект.

Тема 5. Правове забезпечення управління у галузі
природокористування

14. Види державного регулювання природоресурсних правовідносин.
15. Загальна характеристика нормативно-правових актів у сфері державного регулювання природокористування в Україні.

Модуль II

Правове регулювання використання природних ресурсів

Тема 7. Правове регулювання використання земельних ресурсів

16. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення.
17. Правові засади формування ринку земель в Україні.
18. Правове регулювання оренди земель сільськогосподарського призначення в Україні.
19. Поняття та правове закріплення мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення.

Тема 8. Правові засади використання надр

20. Поняття надрового законодавства.
21. Наукова дискусія щодо формування підземного права.
22. Особливості правового регулювання надрокористування.

Тема 9. Правовий режим використання вод

23. Класифікація водних об'єктів, які використовуються в Україні.
24. Поняття водного права.
25. Особливості загального водокористування.
26. Специфіка спеціального водокористування.

Підготувати проект документа:

1. Проект договору оренди земельної частки (паю).
2. Проект договору оренди земельної ділянки.
3. Проект договору оренди ставка.
4. Проект протоколу розбіжностей до договору оренди земельної ділянки у приватного землевласника.
5. Позовну заяву до господарського суду щодо відшкодування шкоди, завданої незаконною вирубкою лісу.
6. Позовну заяву до загального суду щодо незаконного видобування бурштину.
7. Позовну заяву про сплату штрафних санкцій за забір води з використанням спеціальних водозабірних споруд без дозволу на спеціальне водокористування.

Поширеною формою індивідуальної роботи є **участь у роботі правознавчого дискусійного клубу «Феміда»** (підготовка доповіді, участь у дебатах, оформлення стінгазети).

Підготовку доповіді рекомендується здійснювати за такими етапами:

- вибір теми доповіді;
- підбір літератури та інших джерел;
- визначення форми та структури доповіді;
- підготовка тексту доповіді.

Обрати тему доповіді можна самостійно або із запропонованого кафедрою правознавства переліку і повідомити про це викладача, обраного в якості консультанта (керівника). Тема роботи визначається в межах загальної проблеми дискусії, запропонованої Радою клубу «Феміда» й затвердженою кафедрою правознавства. Тема доповіді не обов'язково повинна бути суто юридичною за змістом, а може містити певні правові аспекти питань, що пропонуються до розгляду. Важливо, щоб тема була актуальною, цікавою під кутом зору ситуації в українському суспільстві та світі та, безперечно, цікавою для самого доповідача. Також під час визначення теми слід враховувати доступність необхідних для розгляду

відповідної теми правових і літературних джерел (насамперед, наявність їх у бібліотеці). Отже, остаточний варіант теми доповіді доцільно формулювати разом із викладачем-консультантом.

Роботу над темою слід почати з підбору літератури – ознайомлення з підручниками, навчальними посібниками, науковими монографіями, статтями у збірниках і періодичних виданнях, нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, матеріалами юридичної практики тощо. У разі потреби варто звернутися за рекомендаціями до викладача (щодо кількості та якості джерел, необхідних для належного розкриття відповідної теми). У процесі вивчення літератури доцільно робити виписки й записи, поступово формуючи матеріал з окремих питань доповіді. Оскільки доповідь призначена для обговорення під час дискусії, для її підготовки рекомендується використовувати спеціальну літературу, зокрема щодо сутності тих відносин, які підлягають правовому регулюванню.

Під час оформлення матеріалів доповіді необхідно дотримуватись певних правил. Текст доповіді повинен включати титульну сторінку, текст та список використаних джерел. Напочатку тексту доповіді слід стисло обґрунтувати актуальність обраної теми, її взаємозв'язок із загальною проблемою дискусії та визначити мету, якої студент намагатиметься досягти, розглядаючи цю тему. Основна частина роботи включає виклад питання відповідно до змісту теми. Завершувати доповідь рекомендується лаконічним висновком, в якому підводиться підсумок, який свідчить про досягнення визначеної у вступі роботи мети, чітко окреслюється власне ставлення до проблеми, що є предметом дискусії, формулюються практичні рекомендації щодо вирішення існуючої проблеми чи удосконалення правового регулювання певних відносин.

Робота повинна бути написана грамотно, розбірливим почерком або надрукована. Сторінки необхідно пронумерувати та скріпити. Обсяг тексту доповіді – 5–7 сторінок на папері формату А4. При цьому обсяг вступу та висновків повинен становити не більше однієї сторінки. На титульній сторінці необхідно вказати: назву навчального закладу, вид та тему роботи, назву навчальної дисципліни, прізвище, ім'я, по батькові студента, номер групи, прізвище та ініціали викладача, рік і місце написання роботи.

Текст доповіді повинен містити посилання на використані літературні джерела. Зноски подаються за існуючими бібліографічними правилами (автор, назва роботи, місце й рік видання, номер сторінки). Посилання повинні бути пронумеровані. У кінці роботи з дотриманням бібліографічних правил подається список використаних джерел у такій послідовності: 1) нормативно-правові акти та інші правові документи (подаються за юридичною силою); 2) література (подається в алфавітному порядку); 3) інші матеріали.

**ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ З ПІДГОТОВКИ ДО ПОТОЧНОГО
МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ
з навчальної дисципліни «Природоресурсне право»
спеціальності 081 «Право»**

Модуль I

Загальні положення природоресурсного права

1. Поняття природоресурсного права.
2. Співвідношення природоресурсного права з екологічним та іншими галузями права.
3. Становлення та розвиток природоресурсного права України.
4. Предмет природоресурсного права.
5. Природоресурсні правовідносини як вид юридичних правовідносин.
6. Класифікація природоресурсних правовідносин.
7. Особливості методу правового регулювання природоресурсних відносин.
8. Система природоресурсного права.
9. Принципи природоресурсного права.
10. Поняття, види та особливості джерел природоресурсного права.
11. Закони як джерела природоресурсного права.
12. Конституційні засади природоресурсного права.
13. Право на екологічну інформацію.
14. Поняття, зміст і особливості права власності на природні ресурси.
15. Форми власності на природні ресурси.
16. Право державної власності на природні ресурси: об'єкти та суб'єкти.
17. Право комунальної власності на природні ресурси: об'єкти та суб'єкти.
18. Право приватної власності юридичної особи на природні ресурси: об'єкти та суб'єкти.
19. Право приватної власності громадян на природні ресурси: об'єкти та суб'єкти.
20. Види гарантій та форми захисту права власності на природні ресурси.
21. Права та обов'язки власників природних ресурсів.
22. Конституційні засади права власності на природні ресурси.
23. Поняття та зміст управління природокористуванням.
24. Система і компетенція органів виконавчої влади з питань природокористування.
25. Органи загального державного управління в галузі природокористування.
26. Органи державного управління природокористуванням спеціальної компетенції.
27. Стандартизація в екологічній сфері.

28. Участь України в системі міжнародного та регіонального природоохоронного співробітництва.
29. Поняття та загальна характеристика права природокористування.
30. Права та обов'язки природокористувачів.
31. Об'єкти права природокористування.
32. Поняття та види суб'єктів права природокористування.
33. Підстави припинення права природокористування.
34. Порядок припинення права природокористування.
35. Використання природних ресурсів на умовах оренди.
36. Поняття та особливості юридичної відповідальності в сфері природокористування.
37. Підстави для притягнення до юридичної відповідальності в сфері природокористування.
38. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері використання об'єктів рослинного світу.
39. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері використання об'єктів тваринного світу.
40. Відповідальність за порушення водного законодавства.
41. Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері використання курортних, оздоровчих та лікувальних об'єктів, територій та рекреаційних ресурсів.
42. Загальна характеристика екологічних обов'язків громадян.
43. Розвиток природноресурсового права до 1917 р.
44. Особливості формування природоресурсного права у період 1917 – 1938р.р.
45. Розвиток природоресурсного права у 1938 – 1990 р.р.
46. Сучасний період розвитку природоресурсного права.

Модуль II

Правове регулювання використання природних ресурсів

47. Загальна характеристика землевикористання.
48. Земельний фонд України та його склад.
49. Система земельних правовідносин в Україні.
50. Державне управління в галузі земельних відносин.
51. Поняття, принципи та система землеустрою.
52. Право землекористування.
53. Обмеження прав на землю.
54. Співвідношення землевикористання з використанням інших природних ресурсів.
55. Правова охорона земель.

56. Надра як об'єкт правового регулювання використання.
57. Законодавство України про надра.
58. Поняття права надрокористування.
59. Об'єкти права надрокористування.
60. Суб'єкти права надрокористування.
61. Характеристика видів права користування надрами.
62. Правове регулювання добування корисних копалин.
63. Правові заходи, що забезпечують охорону надр.
64. Права та обов'язки надрокористувачів.
65. Особливості управління в галузі використання надр.
66. Право власності на надра.
67. Поняття, предмет, система водного законодавства.
68. Води як об'єкт правового регулювання використання.
69. Право власності на води.
70. Характеристика права водокористування.
71. Підстави виникнення права водокористування.
72. Порядок виникнення права водокористування.
73. Сутність та особливості використання водних об'єктів на умовах оренди.
74. Класифікація та характеристика видів права водокористування.
75. Підстави і порядок припинення права водокористування.
76. Правові заходи охорони вод.
77. Класифікація та особливості прав та обов'язків водокористувачів.
78. Рослинний світ як об'єкт використання.
79. Правова охорона рослинного світу.
80. Законодавство України про рослинний світ.
81. Право власності на об'єкти рослинного світу.
82. Правові форми використання рослинних ресурсів.
83. Ліс як об'єкт правового регулювання використання.
84. Поняття, предмет, принципи і система лісового права.
85. Джерела лісового права.
86. Державне регулювання управління у сфері лісових відносин.
87. Правове регулювання лісовпорядкування.
88. Види використання лісових ресурсів.
89. Особливості відповідальності за порушення законодавства про рослинний світ.
90. Правові заходи щодо відтворення, охорони та захисту лісів.
91. Тваринний світ як об'єкт використання.
92. Загальна характеристика законодавства про тваринний світ.
93. Особливості управління в галузі використання тваринного світу.
94. Види і підстави використання тваринного світу.
95. Правове регулювання полювання і мисливського господарства.

96. Правове регулювання рибальства та рибного господарства.
97. Поняття аквакультури.
98. Правове регулювання видів спеціального використання тваринного світу.
99. Правовий режим об'єктів, занесених до Червоної книги України.
100. Поняття та особливості правової охорони тваринного світу.
101. Природно-заповідний фонд як об'єкт використання.
102. Законодавство України про природно-заповідний фонд.
103. Загальна характеристика права користування природно-заповідним фондом України.
104. Правове регулювання використання курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних територій та зон.
105. Поняття рекреаційних зон, види, склад, порядок утворення та правовий режим їх використання.
106. Особливості державного управління та контролю в галузі використання курортних, оздоровчих та лікувальних об'єктів, територій та рекреаційних ресурсів.
107. Правовий режим надзвичайних екологічних ситуацій.
108. Атмосферне повітря як об'єкт правового регулювання використання.
109. Управління і контроль у галузі охорони атмосферного повітря.
110. Правове регулювання використання атмосферного повітря.
111. Кліматичний ресурс та озоновий шар як об'єкти правової охорони.
112. Правові питання використання простору.
113. Особливості правового регулювання використання альтернативних джерел енергії.
114. Правове регулювання використання радіочастотного ресурсу.
115. Поняття екологічно уражених об'єктів та забруднених територій.
116. Правовий режим використання природних ресурсів зон надзвичайних екологічних ситуацій.
117. Правова регламентація використання природних ресурсів зони екологічного лиха.
118. Правовий режим використання природних ресурсів в умовах надзвичайного стану.
119. Особливості правового регулювання використання природних ресурсів карантинної території.
120. Актуальні питання розвитку природоресурсного законодавства України.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

з навчальної дисципліни «Природоресурсне право» спеціальності 081 «Право»

1. Поняття природоресурсного права.
2. Співвідношення природоресурсного права з екологічним та іншими галузями права.
3. Становлення та розвиток природоресурсного права України.
4. Предмет природоресурсного права.
5. Природоресурсні правовідносини як вид юридичних правовідносин.
6. Класифікація природоресурсних правовідносин.
7. Особливості методу правового регулювання природоресурсних відносин.
8. Система природоресурсного права.
9. Принципи природоресурсного права.
10. Поняття, види та особливості джерел природоресурсного права.
11. Закони як джерела природоресурсного права.
12. Конституційні засади природоресурсного права.
13. Право на екологічну інформацію.
14. Поняття, зміст і особливості права власності на природні ресурси.
15. Форми власності на природні ресурси.
16. Право державної власності на природні ресурси: об'єкти та суб'єкти.
17. Право комунальної власності на природні ресурси: об'єкти та суб'єкти.
18. Право приватної власності юридичної особи на природні ресурси: об'єкти та суб'єкти.
19. Право приватної власності громадян на природні ресурси: об'єкти та суб'єкти.
20. Види гарантій та форми захисту права власності на природні ресурси.
21. Права та обов'язки власників природних ресурсів.
22. Конституційні засади права власності на природні ресурси.
23. Поняття та зміст управління природокористуванням.
24. Система і компетенція органів виконавчої влади з питань природокористування.
25. Органи загального державного управління в галузі природокористування.
26. Органи державного управління природокористуванням спеціальної компетенції.
27. Стандартизація в екологічній сфері.
28. Участь України в системі міжнародного та регіонального природоохоронного співробітництва.
29. Поняття та загальна характеристика права природокористування.

30. Права та обов'язки природокористувачів.
31. Об'єкти права природокористування.
32. Поняття та види суб'єктів права природокористування.
33. Підстави припинення права природокористування.
34. Порядок припинення права природокористування.
35. Використання природних ресурсів на умовах оренди.
36. Поняття та особливості юридичної відповідальності в сфері природокористування.
37. Підстави для притягнення до юридичної відповідальності в сфері природокористування.
38. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері використання об'єктів рослинного світу.
39. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері використання об'єктів тваринного світу.
40. Відповідальність за порушення водного законодавства.
41. Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері використання курортних, оздоровчих та лікувальних об'єктів, територій та рекреаційних ресурсів.
42. Загальна характеристика екологічних обов'язків громадян.
43. Розвиток природноресурсового права до 1917 р.
44. Особливості формування природоресурсного права у період 1917 – 1938 р.р.
45. Розвиток природоресурсного права у 1938 – 1990 р.р.
46. Сучасний період розвитку природоресурсного права.
47. Актуальні питання розвитку природоресурсного законодавства України.
48. Загальна характеристика землевикористання.
49. Земельний фонд України та його склад.
50. Система земельних правовідносин в Україні.
51. Державне управління в галузі земельних відносин.
52. Поняття, принципи та система землеустрою.
53. Право землекористування.
54. Обмеження прав на землю.
55. Співвідношення землевикористання з використанням інших природних ресурсів.
56. Правова охорона земель.
57. Надра як об'єкт правового регулювання використання.
58. Законодавство України про надра.
59. Поняття права надрокористування.
60. Об'єкти права надрокористування.
61. Суб'єкти права надрокористування.
62. Характеристика видів права користування надрами.

63. Правове регулювання добування корисних копалин.
64. Правові заходи, що забезпечують охорону надр.
65. Права та обов'язки надрокористувачів.
66. Особливості управління в галузі використання надр.
67. Право власності на надра.
68. Поняття, предмет, система водного законодавства.
69. Води як об'єкт правового регулювання використання.
70. Право власності на води.
71. Характеристика права водокористування.
72. Підстави виникнення права водокористування.
73. Порядок виникнення права водокористування.
74. Сутність та особливості використання водних об'єктів на умовах оренди.
75. Класифікація та характеристика видів права водокористування.
76. Підстави і порядок припинення права водокористування.
77. Правові заходи охорони вод.
78. Класифікація та особливості прав та обов'язків водокористувачів.
79. Рослинний світ як об'єкт використання.
80. Правова охорона рослинного світу.
81. Законодавство України про рослинний світ.
82. Право власності на об'єкти рослинного світу.
83. Правові форми використання рослинних ресурсів.
84. Ліс як об'єкт правового регулювання використання.
85. Поняття, предмет, принципи і система лісового права.
86. Джерела лісового права.
87. Державне регулювання управління у сфері лісових відносин.
88. Правове регулювання лісовпорядкування.
89. Види використання лісових ресурсів.
90. Особливості відповідальності за порушення законодавства про рослинний світ.
91. Правові заходи щодо відтворення, охорони та захисту лісів.
92. Тваринний світ як об'єкт використання.
93. Загальна характеристика законодавства про тваринний світ.
94. Особливості управління в галузі використання тваринного світу.
95. Види і підстави використання тваринного світу.
96. Правове регулювання полювання і мисливського господарства.
97. Правове регулювання рибальства та рибного господарства.
98. Поняття аквакультури.
99. Правове регулювання видів спеціального використання тваринного світу.
100. Правовий режим об'єктів, занесених до Червоної книги України.
101. Поняття та особливості правової охорони тваринного світу.

102. Природно-заповідний фонд як об'єкт використання.
103. Законодавство України про природно-заповідний фонд.
104. Загальна характеристика права користування природно-заповідним фондом України.
105. Правове регулювання використання курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних територій та зон.
106. Поняття рекреаційних зон, види, склад, порядок утворення та правовий режим їх використання.
107. Особливості державного управління та контролю в галузі використання курортних, оздоровчих та лікувальних об'єктів, територій та рекреаційних ресурсів.
108. Правовий режим надзвичайних екологічних ситуацій.
109. Атмосферне повітря як об'єкт правового регулювання використання.
110. Управління і контроль у галузі охорони атмосферного повітря.
111. Правове регулювання використання атмосферного повітря.
112. Кліматичний ресурс та озоновий шар як об'єкти правової охорони.
113. Правові питання використання простору.
114. Особливості правового регулювання використання альтернативних джерел енергії.
115. Правове регулювання використання радіочастотного ресурсу.
116. Поняття екологічно уражених об'єктів та забруднених територій.
117. Правовий режим використання природних ресурсів зон надзвичайних екологічних ситуацій.
118. Правова регламентація використання природних ресурсів зони екологічного лиха.
119. Правовий режим використання природних ресурсів в умовах надзвичайного стану.
120. Особливості правового регулювання використання природних ресурсів карантинної території.

ПОРЯДОК І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Поточне оцінювання знань студентів

Оцінювання (визначення рейтингу) навчальної діяльності студента з дисципліни «Природоресурсне право» здійснюється за модульно-рейтинговою системою.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу – це така організація навчального процесу, за якої вивчення студентом навчальної дисципліни відбувається шляхом послідовного та ґрунтовного опрацювання модулів, а оцінювання якості його роботи та рівня здобутих знань, умінь і навичок здійснюється за рейтинговою системою.

Рейтингове оцінювання знань студента – це система, яка передбачає перехід від констатуючого до накопичувального статусу балів. Необхідною умовою рейтингової системи є її багатобальність.

Студентом накопичуються бали за різні форми й види роботи:

20 балів – відвідування всіх лекційних і семінарських занять чи їх відпрацювання (за умови наявності конспекту);

0,5 бала – усна відповідь на конкретне запитання (нерепродуктивного характеру) на лекційному чи семінарському (практичному) занятті під час фронтального опитування;

0,5–1 бал – змістовне доповнення (мінімум – 3 хв);

1–2 бали – тестові завдання (5 питань – 1 бал, 10 питань – 2 бали);

0,5 бала – формулювання змістовних запитань до доповідача,

1–2 бали – складання словника основних понять і термінів (глосарію) на занятті;

1–3 бали – творче завдання на картці не репродуктивного характеру (залежно від рівня складності – максимально 3 бали (визначається за конкретне завдання));

1–5 балів – виготовлення засобів унаочнення навчального матеріалу із глибоким смисловим навантаженням до теми лекційного чи семінарського (практичного) заняття (за погодженням із викладачем);

1–3 бали – підготовка реферату за тематикою ІНДЗ (вимоги: повинен мати науковий характер, написаний із використанням не тільки підручників та нормативно-правових актів, а й наукових статей, монографій тощо; максимальна оцінка залежить від складності теми);

1–20 балів – участь у конкурсах наукових робіт, науково-практичних конференціях, публікація тез доповідей та статей (залежно від досягнень, зайняття призових місць, рівня конкурсу тощо) (додаткові бали).

Середня оцінка за семінарське (практичне) заняття – 3 бали. Вона може не обмежуватись у разі виконання студентом творчих додаткових завдань.

Обмеження вводяться з метою рівномірного розподілу балів між усіма студентами, які прагнуть отримати максимальний бал.

Перелік завдань для самостійної роботи наведено після кожної теми семінарського (практичного) заняття, а оцінка за їхнє виконання є частиною оцінки з навчальної дисципліни.

***Критерії оцінювання усної відповіді студента
на семінарському (практичному) занятті:***

3 бали – вичерпна та глибока відповідь на питання семінарського (практичного) заняття. Студент виявив усебічне, систематичне та глибоке знання матеріалу, опрацював основну й додаткову літературу з теми, рекомендовану планом. Доповідає активно й упевнено, не прив'язаний до конспекту. Відповідь вирізняється багатством і точністю використаних термінів. Матеріал викладається послідовно й логічно. У розумінні та викладі навчального матеріалу студент виявляє науковий підхід і творчі здібності. Після завершення доповіді відповідає на всі питання викладача та одногрупників. (При цьому викладач має право поставити до трьох коротких питань за темою заняття загалом, а не лише з питання, яке висвітлював студент).

2,5 бала – студент виявляє достатньо повне знання матеріалу, не припускається у відповіді суттєвих неточностей, засвоїв основну літературу, рекомендовану викладачем у плані семінарського (практичного) заняття. Відповідає на запитання викладача та одногрупників. Часто звертається до конспекту.

1,5 бала – студент виявляє знання матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і роботи за спеціальністю. Доповідач прикутий до конспекту, припускається помилок. Матеріал частково розкриває проблему. Студент відповідає на поставлені запитання з помилками, однак спроможний зі сторонньою допомогою виправити їх.

1 бал – студент відповідає, читаючи з конспекту (ксерокопії), без допомоги якого матеріалом володіє недостатньо, допускає принципові помилки. Матеріал не розкриває проблему. Студент відповідає на поставлені запитання тільки зі сторонньою допомогою.

0,5 бала – студент читає з конспекту, розкриває питання поверхово чи фрагментарно. На запитання викладачів і одногрупників студент відповісти не може.

0 балів – відповіді немає або вона абсолютно не розкриває суті питання.

Отримані бали становлять предметний і загальний рейтинг студента.

Однією з найважливіших вимог, що висуваються до навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців за кредитно-модульною системою організації навчального процесу, є інформаційно-дидактичне забезпечення всіх елементів навчального плану. Особливу увагу необхідно

приділити методичному забезпеченню організації самостійної роботи та виконанню індивідуальних завдань студента.

Оцінювання самостійної роботи студента здійснюється шляхом перевірки його робочого зошита, де виконуються завдання, передбачені планом самостійної роботи, а також під час поточного тестування чи співбесіди, під час яких викладач визначає загальний рівень засвоєння студентом основних питань кожної з тем, винесених на самостійне опрацювання (1–2 бали) (зокрема, під час семінарських (практичних) занять). Використання тестів для поточного контролю дозволяє раціонально використовувати навчальний час і виключити суб'єктивний підхід до оцінки навчальних досягнень студента.

Здобуття призових місць на конференціях, в олімпіадах, конкурсах тощо є підставою для нарахування додаткових балів відповідно до наведеної шкали розподілу балів.

Для ґрунтовного вивчення навчальної дисципліни «Природоресурсне право» слід самостійно виконати всі навчальні завдання, передбачені її програмою та відповідним методичним забезпеченням (підготовка словника основних понять і термінів, тезовий виклад відповідей на теоретичні питання, письмове виконання завдань для самостійної роботи). У додатковому контролі засвоєння студентом кожної з тем, винесених на самостійне опрацювання, потреби немає, оскільки цю функцію виконує рубіжний контроль (поточна модульна робота). У ній рівномірно представлено весь навчальний матеріал змістового модуля.

Поточна модульна робота (ПМР) складається з різнорівневих завдань, серед яких основну масу становлять тестові. Тестові завдання з дисципліни «Природоресурсне право», орієнтовані на системну контекстну інтерпретацію тієї чи іншої правової норми або конструкції, функціонально спрямовані на розвиток професійного мислення. Засвоєні студентом знання, якими він оперує, шукаючи правильну відповідь на питання тестового завдання, є необхідною передумовою виконання останнього, а не самоціллю тестування.

Зразок модульного завдання

Вищий навчальний заклад
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
Кафедра правознавства
Поточна модульна контрольна робота
з навчальної дисципліни «Природоресурсне право»
Модуль I.
Варіант № 1

Тестові завдання:

1. До системи природоресурсного права не належить:
 - а) загальна частина;
 - б) особлива частина;
 - в) правовий інститут;
 - г) екологічне право.
2. До предмету природоресурсного права входять такі відносини:
 - а) земельні відносини;
 - б) природоохоронні відносини;
 - в) договірні відносини;
 - г) трудові відносини.
3. Регулюється нормами природоресурсного права:
 - а) виробництво сільськогосподарської продукції;
 - б) охорона довкілля;
 - в) реалізація сільськогосподарської продукції;
 - г) використання природних ресурсів.
4. Джерелом природоресурсного права є:
 - а) Екологічний кодекс;
 - б) Трудовий кодекс;
 - в) Земельний кодекс;
 - г) Аграрний кодекс.

Теоретичне питання:

1. Джерела природоресурсного права.
Провідний викладач _____ доц. _Купчення Л.І.

Апеляції із приводу оцінки подаються викладачеві чи завідувачу кафедрою впродовж 24 год із моменту її оголошення.

Підсумкове оцінювання знань студентів з дисципліни «Природоресурсне право»

Підсумкове оцінювання знань студентів (ПМК) з дисципліни «Природоресурсне право» проводиться на основі поточного модульного контролю та підсумкового контролю (іспиту).

На іспит виносяться вузлові питання, проблеми, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отримані знання і застосовувати їх при вирішенні поставлених завдань.

Завданням іспиту є перевірка знання та розуміння студентами програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язку між окремими розділами, здатності творчо використовувати накопичені знання, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни.

Якщо студент не з'явився на іспит згідно з встановленим графіком, у відомості зазначається «не з'явився» та виставляється 0 балів. Студент, який з поважної причини не склав іспит згідно з визначеним графіком, зобов'язаний надати відповідний документ і може скласти іспит в інший день, призначений кафедрою правознавства.

Іспит проводиться у формі виконання письмових екзаменаційних завдань з їх подальшим захистом. Екзаменаційний білет містить 4 завдання, кожне з яких оцінюється за шкалою від 0 до 10 балів залежно від правильності та повноти розкриття питання. Результати іспиту оцінюються в діапазоні від 0 до 40 балів (включно).

ЗРАЗОК ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО БІЛЕТА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ УКООПСІЛКИ
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
Кафедра правознавства
Експанаційний білет № 2
*з дисципліни «Природоресурсне право» для студентів
спеціальності 081 «Право»*

1. Поняття природоресурсного права.
2. Джерела природоресурсного права.
3. Особливості правового регулювання спеціального використання природних ресурсів.
4. Правове регулювання водокористування.

Зав. кафедрою _____ Лаврик Г.В.

Експанаатор _____ Кульчий О.О.

Затверджено на засіданні кафедри, протокол № __ від __ _____

201_ р.

Студент не може одержати підсумкову оцінку нижчу, ніж та, яку він має за результатами ПМК. Студент має право звернутися до викладача та отримати обґрунтування виставленої оцінки. У випадку незгоди з рішенням викладача студент може звернутись з письмовою апеляцією до завідувача кафедри в день оголошення результатів. Завідувач кафедри та викладач мають розглянути апеляцію у присутності студента в день її подання з урахуванням робочих нотаток студента під час іспиту й усної співбесіди з ним та прийняти остаточне рішення щодо оцінки студента. У результаті апеляції оцінка не може бути зменшена. Якщо студент не звернувся з апеляцією у встановлений термін, то оцінка, виставлена викладачем, є остаточною.

Кількість балів (числом, кратним «5», від 0 до 100 балів) вноситься до відомості обліку успішності за поточним модульним контролем (дані колонок 4-6 вищенаведеної таблиці) і є основою для визначення загальної успішності студента з дисципліни «Правове регулювання туристичної діяльності».

Порядок перескладання іспиту з дисципліни правознавство визначається відповідними положеннями ПУЕТ.

Шкала оцінювання знань студентів за результатами підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Природоресурсне право»

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

**Розподіл балів,
що отримують студенти за результатами вивчення
навчальної дисципліни «Природоресурсне право»
спеціальності 081 «Право»**

Назва змістового модулю, теми	Вид навчальної роботи	Бали
-------------------------------	-----------------------	------

1	2	3
МОДУЛЬ І.		
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРИРОДОРЕСУРСНОГО ПРАВА		
Тема 1. Поняття природоресурсного права	1. Підготовка питань семінарського заняття	1
	2. Вирішення навчальних завдань	1
Тема 2. Джерела природоресурсного права	1. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	1
	2. Вирішення навчальних завдань	1
Тема 3. Право власності на природні ресурси	1. Підготовка питань семінарського заняття	1
	2. Вирішення навчальних завдань	1
Тема 4. Право природокористування та його основні види	1. Підготовка питань семінарського заняття	1
	2. Вирішення навчальних завдань	1

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Тема 5. Правове забезпечення управління у галузі природокористування	1. Підготовка питань семінарського заняття	1
	2. Вирішення навчальних завдань	1
Тема 6. Юридична відповідальність у галузі природокористування	1. Підготовка питань семінарського заняття	1
	2. Вирішення навчальних завдань	1
МОДУЛЬ II. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ		
Тема 7. Правове регулювання використання земельних ресурсів	1. Підготовка питань семінарського заняття	1
	2. Вирішення навчальних завдань	1
Тема 8. Правові засади використання надр	1. Підготовка питань семінарського заняття	1
	2. Вирішення навчальних завдань	1
Тема 9. Правовий режим використання вод	1. Підготовка питань семінарського заняття	1
	2. Вирішення навчальних завдань	1
Тема 10. Правове регулювання використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу	1. Підготовка питань семінарського заняття	1
	2. Вирішення навчальних завдань	1
Тема 11. Правове регулювання використання лісів	1. Підготовка питань семінарського заняття	1
	2. Вирішення навчальних завдань	1
Тема 12. Правовий режим використання рослинного світу	1. Підготовка питань семінарського заняття	1
	2. Вирішення навчальних завдань	1
Тема 13. Правові засади використання, тваринного світу	1. Підготовка питань семінарського заняття	1
	2. Вирішення навчальних завдань	1

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Тема 14. Правовий режим використання природно-заповідного фонду	1. Підготовка питань семінарського заняття	1
	2. Вирішення навчальних завдань	1
Тема 15. Правове регулювання використання курортних, лікувально-оздоровчих і рекреаційних зон	1. Підготовка питань семінарського заняття	1
	2. Вирішення навчальних завдань	1
Тема 16. Правовий режим використання нематеріалізованих природних ресурсів, їх компонентів та природних ресурсів забруднених територій	1. Підготовка питань семінарського заняття	1
	2. Вирішення навчальних завдань	1
Модульна контрольна робота I		4
Модульна контрольна робота II		4
Присутність на всіх заняттях (за наявності конспекту)		20
Екзамен		40
Разом за семестр		100

Система нарахування балів за видами навчальної роботи при вивченні дисципліни «Природоресурсне право»

Форма навчальної роботи	Вид навчальної роботи	Бали
1. Аудиторна		
1.1. Лекція	1. Відвідування усіх занять (або їх відпрацювання)	20
1.2. Семінарське заняття	1. Відвідування усіх занять (або їх відпрацювання)	
	2. захист виконаного завдання, передбаченого планом самостійної роботи	0-1
	3. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	0-1
2. Самостійна та індивідуально-консультативна робота	Виконання та захист індивідуальних навчально-дослідних завдань:	0-5
	- підготовка розширеного термінологічного словника до теми;	0-5
	- вирішення (аналіз) конкретної юридичної ситуації з підготовкою аналітичної записки;	0-5
	- вирішення і письмове оформлення задач, схем, діаграм;	0-5
	- відпрацювання тренінгових програм (завдань) з навчальних дисциплін;	0-5
	- написання реферату, підготовка критичного есе на статті зарубіжних і вітчизняних авторів;	0-5
	- пошук (підбір) та огляд літературних джерел за заданою проблематикою.	0-5
3. Поточний модульний контроль	Поточна модульна робота	0-4
4. Підсумковий контроль	Екзамен	40
Разом		100

Система нарахування додаткових балів за видами робіт

<i>Форма роботи</i>	<i>Вид роботи</i>	<i>Бали</i>
1. Навчальна	1. Участь у предметних олімпіадах: університетських, міжвузівських, всеукраїнських, міжнародних	10-30
	2. Участь у конкурсах на кращого знавця дисципліни: університетських, міжвузівських, всеукраїнських, міжнародних	10-30
	3. Виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань підвищеної складності	1-15
	4. Написання реферату з визначеної теми	0-4
2. Науково-дослідна	1. Участь в наукових гуртках («Ін-Юре»)	5-20
	2. Участь в наукових студентських клубах («Феміда»)	5-20
	3. Участь в конкурсах студентських робіт: університетських, міжвузівських, всеукраїнських, міжнародних	5-15
	4. Участь в наукових студентських конференціях: університетських, міжвузівських, всеукраїнських, міжнародних	5-15
	5. Підготовка публікації в наукових виданнях	20
	6. Написання і захист наукової роботи з визначеної проблеми	10-20
Разом		до 30

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Аквакультура (рибництво) – це сільськогосподарська діяльність із штучного розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції (продукції аквакультури) та її реалізації, виробництва кормів, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-плеємінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх біорізноманіття, а також надання рекреаційних послуг.

Атмосферне повітря – це життєво важливий компонент навколишнього природного середовища, який являє собою природну суміш газів, що знаходиться за межами жилих, виробничих та інших приміщень.

Атомна радіація – це вид забруднення природного середовища, яке шкідливо впливає на здоров'я людини, навколишнє природне середовище та матеріальні ресурси

Виключна (морська) економічна зона – це морські райони, зовні прилеглі до територіального моря України (включаючи райони навколо островів, що їй належать), шириною до 200 морських миль, відлічених від тих самих вихідних ліній, що і територіальне море України.

Водне право – це підгалузь природоресурсного права, що являє собою сукупність правових норм, якими врегульовано використання, відтворення та охорону вод.

Джерела природоресурсного права – це зовнішня форма вираження правотворчої діяльності держави у сфері природокористування, за допомогою якої воля законодавця стає обов'язковою для виконання.

Екологічна безпека - це стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей, що гарантується здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних екологічних, політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів.

Екологічна експертиза – це вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому природоресурсному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Землеустрій – це сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території адміністративно-територіальних одиниць, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил.

Кліматичні ресурси – це невичерпні природні ресурси, що включають в себе сонячну енергію, вологу та енергію вітру, їх не споживають безпосередньо в матеріальній і нематеріальній діяльності люди, не знищують в процесі використання, але вони можуть погіршуватися (забруднюватися) або поліпшуватися.

Ліс – це сукупність землі, рослинності, в якій домінують дерева та чагарники, тварин, мікроорганізмів та інших природних компонентів, що у своєму розвитку біологічно взаємопов'язані, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище.

Метод галузі природоресурсного права – це спосіб регулювання природоресурсних відносин, який є адекватним суті цих відносин і обумовлюється багатогранністю предмету природоресурсного права. В природоресурсному праві переважає диспозитивний метод (щодо права власності та використання природних ресурсів), поряд з ним активно використовується імперативний метод правового регулювання.

Надра – це частина земної кори, що знаходиться під поверхнею суші та дном водоймищ і сягає глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння.

Озоновий шар – це частина атмосфери, в межах якого концентрація молекул озону в 10 разів вища, ніж біля поверхні Землі. Озоновий шар лежить в стратосфері на висоті від 15 до 35 км.

Охорона атмосферного повітря – це система заходів, пов'язаних із збереженням, поліпшенням та відновленням стану атмосферного повітря, запобіганням його забрудненню та зниженням його рівня, впливу на нього хімічних сполук, фізичних та біологічних чинників.

Право надрокористування – це сукупність правових норм, що регулюють правовий режим використання надр, підстави і порядок виникнення та припинення права користування надрами, основні права та обов'язки надрокористувачів.

Предмет природоресурсного права – відносини, які складаються між суб'єктами з приводу приналежності, використання природних об'єктів та охорони навколишнього природного середовища з метою задоволення екологічних та інших інтересів.

Принципи природоресурсного права – це основоположні ідеї, що висловлені в законі (або випливають з нього), відповідно до яких здійснюється регулювання відповідних відносин.

Природоресурсне право – це навчальна дисципліна, яка вивчається у вищих навчальних закладах і передбачає засвоєння основ правового регулювання природоресурсних відносин.

Природоресурсне право – це сукупність правових норм, що регулюють природоресурсні відносини з метою ефективного використання, відтворення, охорони природних ресурсів, забезпечення якості навколишнього природного середовища, гарантування екологічної безпеки.

Природоресурсне правопорушення – це винна, протиправна дія (бездіяльність), що порушує встановлений державою правопорядок, права і обов'язки громадян і організацій у сфері раціонального використання природних ресурсів, за вчинення якої законом передбачена юридична відповідальність.

Природні лікувальні ресурси або фактори – це певні елементи навколишнього природного середовища, які за своїми природними властивостями здатні здійснювати лікувально-оздоровчий вплив на

фізіологічний та психологічний стан організму людини, поновлюючи його життєві сили.

Природно-заповідний фонд – це ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального природоресурсного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

Радіочастотний ресурс – це частина радіочастотного спектра, придатна для передавання та/або приймання електромагнітної енергії радіоелектронними засобами і яку можливо використовувати на території України та за її межами відповідно до законів України та міжнародного права, а також на виділених для України частотно-орбітальних позиціях.

Система галузі природоресурсного права України – це структура галузі права, що включає норми, інститути, підгалузі.

Функції природоресурсного права – це основні напрями правового регулювання відносин щодо приналежності, використання природних об'єктів та охорони навколишнього природного середовища з метою задоволення екологічних та інших інтересів.

Юридична відповідальність за порушення природоресурсного законодавства – це відносини між державою в особі уповноважених органів у галузі природокористування, правоохоронних органів, інших уповноважених суб'єктів і особою (фізичною чи юридичною), яка вчинила природоресурсне правопорушення, по застосуванню до порушника відповідного покарання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ, ОСНОВНОЇ ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ КУРСУ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України : Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.
2. Декларація про державний суверенітет України : Прийнята Верховною Радою Української РСР від 16 липня 1990 р. № 55-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/55-12>. – Назва з екрана.
3. Загальна Декларація прав людини : Прийнята і проголошена в резолюції 217 А (ІІІ) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015. – Назва з екрана.
4. Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. № 213/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр>. – Назва з екрана.
5. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>. – Назва з екрана.
6. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-ІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>. – Назва з екрана.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. №8073-Х [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>. – Назва з екрана.
8. Кодекс України про надра від 7 липня 1994 р. № 132/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.
9. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>. – Назва з екрана.
10. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. № 3852-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>. – Назва з екрана.

11. Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 р. № 3393-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3393-17>. – Назва з екрана.
12. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. – Назва з екрана.
13. Про Державний земельний кадастр : Закон України від 7 липня 2011 р. № 3613-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3613-17>. – Назва з екрана.
14. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. №4572-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>. – Назва з екрана.
15. Про захист рослин : Закон України від 14 жовтня 1998 р. № 180-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/180-14>. – Назва з екрана.
16. Про землеустрій : Закон України від 22 травня 2003 р. № 858-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/858-15>. – Назва з екрана.
17. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 2 березня 2015 р. № 222-VIII // Офіційний вісник України. – 2015. – № 25. – С.722.
18. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22 лютого 2000р. № 1478-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>. – Назва з екрана.
19. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. №280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.
20. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/586-14>. – Назва з екрана.
21. Про оренду землі : Закон України від 6 жовтня 1998 р. № 161-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/annot/161-14>. – Назва з екрана.
22. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. – Назва з екрана.

23. Про іпотеку : Закон України від 05 червня 2003 р. № 898-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/898-15>. – Назва з екрана.
24. Про охорону атмосферного повітря : Закон України від 16 жовтня 1992 р. №2707-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2707-12?test=MK9Mf5zFR44MnXJkZi8VUtiqHI4WIs80msh8Ie6>. – Назва з екрана.
25. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21 грудня 2010р. № 2818-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>. – Назва з екрана.
26. Про охорону земель : Закон України від 19 червня 2003 р. № 962-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/962-15>. – Назва з екрана.
27. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 21 червня 1991 р. № 1264-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>. – Назва з екрана.
28. Про оцінку земель : Закон України від 11 грудня 2003 р. № 1378-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1378-15>. – Назва з екрана.
29. Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв) : Закон України від 05 червня 2003 р. № 899-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/899-15>. – Назва з екрана.
30. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 червня 1992 р. №2456-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>. – Назва з екрана.
31. Про рослинний світ : Закон України від 9 квітня 1999 р. № 591-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/591-14>. – Назва з екрана.
32. Про тваринний світ : Закон України від 13 грудня 2001 р. № 2894-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>. – Назва з екрана.
33. Про Червону книгу України : Закон України від 7 лютого 2002 р. №3055-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3055->

- 14?test=ryJMfrD7QoQDnXJ6Zi8VUtqHI4WIs80msh8Ieб. – Назва з екрана.
34. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>. – Назва з екрана.
35. Положення про Державне агентство екологічних інвестицій України : Указ Президента України від 13 квітня 2011 р. № 455/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/455/2011>. – Назва з екрана.
36. Положення про Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України : Указ Президента України від 13 квітня 2011 р. № 464/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/464/2011>. – Назва з екрана.
37. Положення про Державну екологічну інспекцію України : Указ Президента України від 13 квітня 2011 р. № 454/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/454/2011>. – Назва з екрана.
38. Про Державну службу з питань геодезії, картографії та кадастру : постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. № 15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-%D0%BF> – Назва з екрана.
39. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 24 грудня 2012 р. № 726/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/726/2012>. – Назва з екрана.
40. Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля: наказ Міністерства екології та природних ресурсів від 27 лютого 2002 р. N 88 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0276-02>. - Назва з екрана.
41. Про затвердження Положення про Державне агентство водних ресурсів України: постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 393 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393-2014-%D0%BF> – Назва з екрана.
42. Про затвердження Положення про Державне агентство лісових ресурсів України: постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2014 р. № 521 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

- <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-%D0%BF> – Назва з екрана.
43. Про затвердження Положення про Зелену книгу України : постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р. № 1286 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1286-2002-%D0%BF>. – Назва з екрана.
44. Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України : постанова Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 р. № 32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/32-2015-%D0%BF> – Назва з екрана.
45. Про затвердження Положення про Державне агентство рибного господарства України : указ Президента України від 16 квітня 2011 р. № 484/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/484/2011>. – Назва з екрана.
46. Про затвердження Положення про Державне агентство України з управління зоною відчуження : постанова Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 564 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/564-2014-%D0%BF> – Назва з екрана.
47. Про затвердження Положення про Державну інспекцію ядерного регулювання України : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 363 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/363-2014-%D0%BF> – Назва з екрана.
48. Про затвердження Положення про Державну санітарно-епідеміологічну службу України : указ Президента України від 6 квітня 2011 р. № 400/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/400/2011>. – Назва з екрана.
49. Про Концепцію національної екологічної політики України на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. N 880-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/880-2007-%D1%80>. – Назва з екрана.
50. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів : Постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1999 р. № 1359-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1359-14>. – Назва з екрана.

51. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. № 188/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.

Література

Основна:

52. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки : навчальний та науково-практичний посібник. – К.: Знання-Прес, 2002. – 332 с.
53. Бавбекова Е. А. Природно-ресурсове право України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Е. А. Бавбекова, Л. О. Бондар, Н. С. Гавриш, О. В. Глотова, В.К.Гуревський; ред.: І. І. Каракаш; Одес. нац. юрид. акад. – К.: Істина, 2005. - 376 с.
54. Екологічне право : [підручник для студ. юрид. вищ. навч. заклад] / за ред. А. П. Гетьмана. – Х. : Право, 2014. – 432 с.
55. Екологічне право України. Загальна частина : навч. посіб. / О. М. Шуміло, В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін., за заг. ред. О. М. Шуміло. - Х. : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2010. - 292 с.
56. Екологічне право України. Особлива частина: навч. посіб. / О. М. Шуміло, В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін., за заг. ред. О. М. Шуміло. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 432 с.
57. Мірошніченко А. М. Земельне право України : підручник. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : Алерта, 2013. – 512 с.

Додаткова:

58. Барабаш Н. П. Земельне право України : навчальний посібник / Н. П. Барабаш, М. Я. Ващишин, В. І. Федорович. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2013. – 174 с.
59. Бондар Л.О. Екологічне право України : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Л. О. Бондар, В. В. Курзова. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Х. : Вид-во "Бурун книга", 2008. – 368 с.
60. Григор'єва Т. В. Правові засади використання, охорони та відтворення водних живих ресурсів : Монографія / Т. В. Григор'єва. – Х. : Право, 2011. – 176 с.
61. Дмитренко І. А. Екологічне право України : підручник / І. А. Дмитренко; Мін-во внутрішніх справ України. – К. : Юрінком, 2001. – 352 с.
62. Екологічне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закладів / за ред. І.І.Каракаша. – Одеса : Фенікс, 2012. – 788 с.

63. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / Г. І. Балюк, М. В. Краснова, Ю. С. Шемшученко та ін. ; за ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ "Вид-во "Юридична думка", 2008. – 856 с.
64. Екологічне право: Особлива частина: підручник для студентів юридичних вузів і факультетів: Повний академічний курс / В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, М. В. Краснова та ін.; за ред. акад. АПРН В. І. Андрейцева. – К. : Істина, 2001. – 544 с.
65. Земельне право України : загальна частина : навч. посіб. / А. І. Ріпенко, О. М. Пашенко. – Одеса : Видавництво ТОВ «Удача», 2013. – 80 с.
66. Земельне право України : навч. посіб. / Н. П. Барабаш, М. Я. Ващишин, В. І. Федорович. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2013. – 174 с.
67. Земельне право України : Підручник / За ред. О. О. Погрібного та І. І. Каракаша. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : Істина, 2009. – 600с.
68. Земельний кодекс України. Науково-практичний коментар / А. М. Мірошніченко. – К. : ЦУЛ, 2013. – 512 с.
69. Ільків Н.В. Екологічне право України : навчальний посібник / Н. В. Ільків, Я. З. Гаєцька-Колотило. – К. : Істина, 2008. – 296 с.
70. Ільків Н.В., Гаєцька-Колотило Я. З. Екологічне право України: Навчальний посібник. – К.: Істина, 2008. – 296 с.
71. Камінська Н. В. Екологічне право : Навчальний посібник / Н. В. Камінська, А.І. Камінський, І.С. Куненко. – К. : Дакор ; Бурун і К, 2013. – 248 с.
72. Каракаш І.І. Щодо диференційованої та інтегрованої концепції природноресурсового й екологічного права // Проблеми інтеграції та диференціації в екологічному праві: матеріали всеукр. Наук.-практ. круглого столу 25 вересня 2014 р. – Дніпропетровськ: НГУ. – 2014. – С. 87 – 95.
73. Кобецька Н. Р. Екологічне право України : навч. посібник / Н. Р. Кобецька. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 352 с.
74. Комарницький В. М. Екологічне право : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів/ В. М. Комарницький, В. І. Шевченко, С. В. Єлькін; Луганська академія внутрішніх справ імені 10-річчя незалежності України. Кримський юридичний інститут Національного університету внутрішніх справ України. – 3-є вид. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 224 с.
75. Корнєєв Ю. В. Земельне право / Ю. В. Корнєєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/15840720/pravo/zemelne_pravo_-_kornyeuev_yuv
76. Костицький В. В. Екологія перехідного періоду: держава, право, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні) / В. В. Костицький. – К. : Український інформаційно-правовий центр, 2001. – 390 с.

77. Костицький В. В. Лісове право України : навч. посіб. / В. В. Костицький ; Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи. – К. : ЗАТ "НГЧЛАВА", 1999. – 164 с.
78. Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : Навч. посіб. / М. В. Краснова. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.
79. Макарова Н. С. Економіка природокористування : навч. посібник / Н. С. Макарова, Л. Д. Гармідер, Л. В. Михальчук. – К. : ЦУЛ, 2007. – 322 с.
80. Малишко М. І. Екологічне право України : Навчальний посібник / М. І. Малишко; за ред. В. З. Янчука. – К. : Видавничий дім „Юридична книга”, 2001. – 392 с.
81. Михайліченко С. І. Правові засади здійснення екологічного контролю / С. І. Михайліченко, М. С. Михайліченко. – Полтава: Фірма „Техсервіс”, 2005. – 92 с.
82. Міжнародне право навколишнього середовища // Міжнародне право : Основні галузі : Підручник / За ред. В. Г. Буткевича. – К. : Либідь, 2004. – С.502-538.
83. Мікієвич М. М. Європейське право навколишнього середовища : навчальний посібник / М. М. Мікієвич, Н. І Андрусевич, Т. О. Будякова. – Львів : Львівський нац. ун-т імені Івана Франка, Благодійний фонд "ЕКОПРАВО-ЛЬВІВ", 2004. – 256 с.
84. Мірошніченко А. М. Колізії в правовому регулюванні земельних відносин в Україні: Монографія / А. М. Мірошніченко. – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 268 с.
85. Науково-практичний коментар Водного кодексу України / за заг. ред. Н. Р. Кобецької. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 360 с.
86. Науково-практичний коментар Закону України "Про охорону атмосферного повітря" / [Г. І. Балюк та ін.]; за ред. Г. І. Балюк ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 328 с.
87. Науково-практичний коментар Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", прийнятого 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ зі змінами і доповненнями, станом на 09.02.2006 / за заг. ред. О. М. Шуміла. – Х. : Фактор, 2006. – 592 с.
88. Науково-практичний коментар Лісового кодексу України / авт. кол.: Г. І. Балюк, А. П. Гетьман, Т. Г. Ковальчук та ін. ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 367 с.
89. Олійник О. Правове регулювання охорони надр за законодавством України (окремі аспекти) : монографія / О. Олійник ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Хмельницький, 2011. – 140 с.

90. Право власності на землю. Захист права власності / Л. М. Горбунова, С. В. Богачов, І. Ф. Іванчук, Н. А. Кубар. – К. : ТОВ «Поліграф-Експрес», 2006. – 60 с.
91. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення : Монографія / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. – Х. : Право, 2012. – 448 с.
92. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні : навч. посіб. / [авт. кол.: А. П. Гетьман та ін.]; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. : Право, 2012. – 294 с.
93. Природоресурсовое право и правовая охрана окружающей среды: учебник / под. ред. В. В. Петрова. – М.: Юрид. лит., 1988. – 511 с.
94. Рябець К. А. Екологічне право України : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / К. А. Рябець. – К. : ЦУЛ, 2009. – 438 с.
95. Хвесик М. А. Економіка природокористування. Підручник / М. А. Хвесик. – К. : Кондор, 2010. – 466 с.
96. Хвесик М. А. Економіко-правове регулювання природокористування : Монографія / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, Ю. П. Кулаковський. – К. : Кондор, 2009. – 524 с.
97. Шульга М. В. Земельне право як основа природоресурсового права // Проблеми інтеграції та диференціації в екологічному праві: матеріали всеукр. Наук.-практ. круглого столу 25 вересня 2014 р. – Дніпропетровськ: НГУ. – 2014. – С. 66 – 68.